

VÉDELMI TANULMÁNYOK



2021/1

EGERESI ZOLTÁN PÉNZVÁLTÓ NIKOLETT

Törökország kapcsolata Közép-
és Délkelet-Európával 1989-től 2018-ig

Védelmi Tanulmányok

A Nemzeti Közszerológati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont
Stratégiai Védelmi Kutatóintézetének időszakosan megjelenő,
lektorált, elektronikus (online) kiadványa.

Szerkesztés és tördelés:

Árva János, Csiki Varga Tamás, Etl Alex, Tálas Péter, Tálas Wanda

Lektor:

Tálas Péter

A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgáltat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében a Nemzeti Közszerológati Egyetem felkérésére készült

ISSN 2677-1337

© Nemzeti Közszerológati Egyetem, 2021

Tartalom

Bevezetés	4
Török külpolitikai körkép	
Törökország és a Visegrádi Négyek	10
Törökország és a V4-ek: fejlődő kapcsolatok	
Bilaterális kapcsolatok	
Törökország és Közép-Európa	25
Törökország és Közép-Európa 1989 utáni kapcsolatának áttekintése	
Bilaterális kapcsolatok	
Törökország és a Balkán	34
Ankara Balkán-politikája 1989 után	
Az anyaország szerepében: oszmán örökség és a muszlim népek	
Gazdasági kapcsolatok	
Bilaterális kapcsolatok	
Konklúzió	55
Felhasznált irodalom	

Törökország kapcsolata Közép- és Délkelet-Európával 1989-től 2018-ig

Egeresi Zoltán, Pénzváltó Nikolett

Bevezetés

Törökország nemzetközi jelentősége az elmúlt évek során megnőtt, ami Budapestről is jól érzékelhető módon mutatta meg, hogy az egykor „Európa beteg emberének” tekintett Oszmán Birodalom romjain létrejött ország nemcsak Magyarország, hanem a tágabban vett régióknak biztonsága és stabilitása szempontjából is relevanciával bír.

Ebben kétségtelenül kulcsszerepet játszott a 2015–2016-os migrációs és menekültválság, ami 2015 decemberében egy, az Európai Unió és Törökország közötti nyilatkozathoz vezetett, amit 2016 márciusában újfogalmaztak, s amelynek pontjait követve sikerült a töredékére csökkenteni az irreguláris módon Anatóliából Görögországba érkezők számát. A válság kezelésén túlmenően Törökország felértékelődött energetikai szempontból, miután Vlagyimir Putyin orosz elnök 2014 végén bejelentette, hogy a Déli Áramlat helyett – amely Bulgárián keresztül juttatott volna orosz földgázt a régióinkba – egy, a Fekete-tenger túlpartjára érkező csővezetékét, a Török Áramlatot fogják megépíteni. Ezzel Törökország tranzitszerepe megerősödött. Újabban pedig az ország gazdasági helyzete miatt – látványosan elértéktelenedő líra – hívják fel elemzők a figyelmet arra, hogy akár egy komolyabb, nemzetközi hullámokat keltő válság kiindulópontja is lehet Törökország.

Ezek az események jól mutatják, hogyan tett szert a nemzetközi porondon nagyobb jelentőségre Törökország egy-egy ügy kapcsán. Ugyanakkor érdemes átfogóan megvizsgálni, hogy Ankara milyen külpolitikát folytat a Magyarországot körülvevő régiókban, nevezetesen Közép-Európával (nyugati szomszédjaink és a V4-ek) és Délkelet-Európával (a Balkán-félsziget államai), hiszen Budapest számára az ezekben a régiókban elhelyezkedő országok a külkapcsolatok és a külgazdaság szempontjából is kiemelt helyen szerepelnek. A török érdekek, külpolitikai és külgazdasági intézményrendszer működése, a bilaterális

kapcsolatokban megjelenő speciális megfontolások azonosítása és vizsgálata Magyarországról nézve is fontos.

A tanulmány először átfogó módon elemzi a török külpolitikát, beleértve Ankara politikai és gazdasági megfontolásait, majd régiókra és országokra bontva tekinti át a bilaterális kapcsolatokban az utóbbi közel három évtizedben bekövetkezett változásokat.

A szerzők régiós megközelítést alkalmaznak, ugyanis a török külpolitika egy-egy országcsoporthoz földrajzi, történelmi, demográfiai, kulturális adottságaihoz mérten változik. Máshogyan alakult Ankara viszonya az utóbbi évtizedekben a jelentős török diaszpórával rendelkező közép-európai német államokkal, mint a szovjet függés után erőteljes külpolitikai orientációváltást megvalósító V4-országokkal. A Balkán történelmileg, kulturálisan más kategóriába tartozik Ankara szempontjából, de még azon belül is különbségeket látunk, s alapvetően két országcsoporthoz érdemes elkülöníteni: az úgynevezett Nyugat-Balkánt, amelyen a szerzők Albániát, Bosznia-Hercegovinát, Horvátországot, Koszovót, Macedóniát, Montenegrót és Szerbiát értik, illetve a földrajzilag a Balkán-félsziget keleti és déli részén fekvő európai uniós tagállamokat, mint Bulgária, Görögország és Románia. Ezen országok történelmében és ezáltal az 1989/1991 utáni időszakot tekintve is eltérő dinamikák érvényesültek, amelyek értelemszerűen befolyással voltak az Ankarával fenntartott kapcsolataikra. A tanulmány az egy-egy régióban jellemző fő tendenciák bemutatása után a kétoldalú kapcsolatokban lévő sajátosságokat tárja fel.

A szerzők igyekeztek ugyanazokat a szempontokat vizsgálni, hogy kirajzolódjanak a régiós tendenciák, és azok különbségei: elsősorban a politikai (azon belül külön foglalkozva a *soft*, vagyis „puha” képességekkel) és a gazdasági mezőt vonták vizsgálat alá elsődleges és másodlagos források, statisztikák felhasználásával.

A szakirodalom egy-egy alrégióval már foglalkozott, azonban átfogó elemzések nem születtek. A közép-európai–török kapcsolatokat alapvetően országtanulmányok mutatják be. A Németország és Törökország viszonyát taglaló művek száma nagy, ugyanakkor a V4-ek (vagy csak az egyes országok és Ankara) esetében sokkal nagyobb hiátussal rendelkezik a szakirodalom, ráadásul az elmúlt évtizedek magyar–török bilaterális kapcsolatainak feltárásával is adós. A Nyugat-Balkán és Törökország relációjáról a téma viszonylagos felkapottsága miatt a 2010-es évek elején számos írás látott napvilágot, azonban a teljes balkáni kapcsolatokat bemutató tanulmányokat ebben az esetben is nehéz találni. A régión belül Görögország és Törökország viszonya a ciprusi kérdés, illetve az évtizedes NATO-tagság miatt szintén alaposan vizsgált terület.

A tanulmány által lehatárolt időkeret a rendszerváltástól napjainkig tart, egészen a 2018-as törökországi parlamenti választásig, s az azután életbe léptetett intézményi változás, az elnöki rendszer bevezetéséig. Ez alatt a szűk 30 év alatt Törökországnak 18 kormánya és 18 külügyminisztere volt, ami mutatja a külkapcsolatok alakítását is befolyásoló politikai volatilitást. A különböző ideológiájú kormányok gyors változása ellenére bizonyos általános jellegzetességek beazonosíthatóak, hiszen a külső adottságok változásához minden kormánynak alkalmazkodnia kellett.

Török külpolitikai körkép

Törökország geopolitikai környezete az 1990-es évek legelején gyökeresen átalakult: a korábbi bipoláris rend jelentette relatív stabilitást felváltotta egy nagyobb mozgásteret, ugyanakkor több konfliktust hozó új helyzet. Három jelentős góc-pont alakult ki az ország közelségében: Irak (majd 2011 után Szíria), a Kaukázus (ahol az 1990-es évektől több háború lezajlott, s befagyott konfliktusok továbbra is jelen vannak), végezetül a Balkán, ahol Jugoszlávia felbomlását több háborús konfliktus kísérte.

Törökországnak az 1990-es években egyszerre kellett újragondolnia a kapcsolatait a szovjet fennhatóság alól felszabaduló közép-európai és balkáni országokkal (Törökország és Görögország 1952 óta a NATO, Románia és Bulgária, illetve egy rövid ideig Albánia a Varsói Szerződés tagja volt, míg a szintén kommunista Jugoszlávia külön utat járt). Ezek az államok megkezdték az átmenetet a totalitárius diktatúrából és tervgazdaságból a demokrácia és piacgazdaság felé, miközben megtették az első erőfeszítéseket az EGK-hoz, majd az EU-hoz történő csatlakozás terén. Ebben a helyzetben Törökország támogatóan járt el, hiszen Ankara már évtizedek óta a nyugati blokk „oszlopos” tagjának számított, nemcsak a NATO-tag-sága, de az EU-s társult tagság, majd 1996 után a vámunióhoz történő csatlakozás okán is. Épp emiatt a térség kormányai kölcsönös politikai és gazdasági nyitást hajtottak végre az 1990-es években – legalábbis ott, ahol nem folyt háború és erre lehetőség nyílt.

A bipoláris rend vége több állam szétesésével (Jugoszlávia, Csehszlovákia) járt, de egyesülésre is van példa: az NSZK és az NDK „egyesülésével” Németország az EGK vitathatatlanul legnépesebb és gazdaságilag legerősebb hatalmává vált. A folyamatok új diplomáciai kapcsolatok kialakítását és bizonyos esetekben háborús konfliktusokra való reagálást tettek szükségessé Ankara részéről.

Az 1990-es évek nagyfokú belpolitikai volatilitása ellenére ebben az évtizedben jelölődött ki a török külpolitika ma is életben lévő néhány iránya: elköteleződés

az uniós csatlakozás iránt (Turgut Özal, Tansu Çiller és Bülent Ecevit miniszterelnöksége idején), aktív külpolitika az ország szomszédságában (İsmail Cem külügyminisztersége alatt, 1997–2002), komolyabb kooperáció igénye a muszlim országokkal (Necmettin Erbakan miniszterelnöksége alatt, 1996–1997), és a függetlenné váló közép-ázsiai és kaukázusi török államokkal való szoros viszony kialakítása (Turgut Özal elnöksége). Ezek az irányok többé-kevésbé minden kormány külpolitikájában megjelentek, de a hangsúlyok változtak.

A 2002 után bekövetkező török belpolitikai fordulat – az utóbbi éveket leszámítva – stabilitást hozott: a hatalomra kerülő Igazság és Fejlődés Pártja (AKP) folyamatosan megnyerve a választásokat kormányon tudott maradni; ezt a korszakot Recep Tayyip Erdoğan neve fémjelzi, aki 2003 és 2014 között az ország miniszterelnöke, 2014-től pedig államfője volt. Ennek ellenére több külpolitikai fordulatot láthatunk. A 2000-es évek elején hangsúlyos volt az uniós csatlakozás kérdése, majd annak látható kitolódása (kudarca) miatt az ország egyre aktívabbá vált a környezetében, melyhez az elméleti alapot Ahmet Davutoğlu¹ 2001-ben megjelent Stratégiai mélység című könyvében vázolta fel.² A szíriai konfliktus új irányba terelte a török külpolitikát, amelynek 2015 után ismét revideálni kellett magát, s a korábbi Aszad-ellenességét feladva (vagy legalább levéve a napirendről) inkább az észak-szíriai kurd önállósodás megakadályozására kezdett koncentrálni. Mindez jól látható volt abban is, hogyan jutott el az ország a 2015. novemberi orosz vadászbombázó lelövésétől a Vlagyimir Putyinnal való látványos kibékülésig 2016 derekán, majd a szíriai rendezést menedzselni hivatott asztanai folyamat beindításáig.

Ezek a külpolitikai vektorok és az ezek közötti hangsúlyeltolódások mellett vagy éppen ellenére általános tendenciaként kiemelendő a külkapcsolatokat alakító intézményrendszer folyamatos fejlesztése. Ezek az intézmények nem voltak előzmény nélküliek természetesen, ugyanakkor az 1989/1991 utáni geopolitikai változások új intézmények létrehozását tették szükségessé. Az AKP alatt újabb intézményalapítási hullámot láthatunk, különösen a második kormányzati ciklus kezdete, 2007 óta.

Az intézményhálózat részletes bemutatása helyett néhány fontosabb tényezőre hívnánk fel a figyelmet. A török fejlesztési segélyezés az AKP alatt jelentős mértékben felfutott. Ez alapvetően három tényezőre vezethető vissza: 1) arra, hogy a jelentős gazdasági fejlődésen keresztülmenő ország finansiális lehetőségei megnöttek 2002 után, 2) az országimázs és a soft power kapacitások tudatos

¹ Ahmet Davutoğlu a Marmara Egyetem oktatójából lett Recep Tayyip Erdoğan külpolitikai tanácsadója, majd 2009 és 2014 között az ország külügyminisztere, 2014–2016-ban pedig miniszterelnöke.

² Ahmet DAVUTOĞLU: Stratejik Derinlik. Türkiye'nin Uluslararası Konumu. Küre, 2001.

fejlesztésére, 3) a szíriai háború miatti kényszerre. A tevékenység emblemikus szerve a Török Együttműködési és Fejlesztési Ügynökség, a TİKA lett, amely a fejlődő világban több tucat képviseletet nyitott. Létrejött 2007-től kezdve a török kulturális intézetek (Yunus Emre Enstitüsü) hálózata, ami világszerte a török kultúra terjesztéséért felelős.

Komoly kapcsolatsolati aktorrá vált a Vallási Ügyek Elnöksége (Diyanet İşleri Başkanlığı, a továbbiakban Diyanet) és a hozzá kapcsolódó Törökország Diyanet Alapítvány (TDV).³ A Diyanet, amely a hazai hitéletért felelős állami szerv,⁴ kapcsolatokban történő megjelenése az 1970-es évek végére tehető, amikor az egyre gyarapodó külhoni török állampolgárok vallásgyakorlásának biztosítására megjelentek a nagykövetségen dolgozó vallásügyi attasék. A későbbiekben a diaszpórában létrejövő szervezetek révén is igyekeztek biztosítani a vallási szükségleteket, így mára több száz mecsetet működtet a Diyanet például Németországban.⁵

Ezzel együtt létrejött a TDV, amely jelentős bevételek, adományok révén komoly mecsetépítésbe kezdett – egy idő után nem csak Törökországban, hanem külföldön is. Fennállása óta mintegy 100 mecsetet és oktatási létesítményt épített fel külföldön, csak 2016-ban 14-et adtak át, többek között Minszkben, Gázában, Haitin és Japánban.⁶

A török diaszpóra felértékelődése miatt hozták létre a Külhoni Törökök és Rokkon Népek Elnökségét (YTB). Az intézmény az elsősorban a diaszpórának szóló különböző, identitás megőrzésére szolgáló programok mellett ösztöndíjakat biztosít a Törökországban tanulni kívánóknak, ezzel jelentős mértékben hozzájárul az országhoz kötődő külföldi fiatalok számának növeléséhez (2018-ban több mint százezer külföldi tanult a török egyetemeken).⁷

³ Lásd bővebben: VÁSÁRY István: A muszlim demokrácia esélyei Törökországban. In: VÁSÁRY István (szerk.): *Törökország és az iszlám: az iszlám szerepe Törökország EU-csatlakozásának megítélésében*. Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete, 2008, 79–109.

⁴ A Diyanet működteti a törökországi mecseteket, a vallási oktatás egy részét, ez a szerv alkalmazza a vallási ügyekben eljáró hivatalos személyeket (muftik, imámok stb.). Fontos különbség a balkáni muszlim közösségekhez képest, hogy Törökországban a Diyanet vezetője az államfő által kinevezett személy, tehát a szervezet az állam érdekeivel összhangban működik. Ezzel szemben Délkelet-Európában a muszlim közösségek maguk választják a vezetőiket – ami egyébiránt olykor több rivalizáló vallási vezető megválasztásához vezet –, s az államtól autonómnak tekinthetők.

⁵ Ahmet Erdi ÖZTÜRK – Semiha SÖZERİ: Diyanet as a Turkish Foreign Policy Tool: Evidence from the Netherlands and Bulgaria. *Politics and Religion*, 2018/3, 1–25.

⁶ TÜRKİYE DIYANET VAKFI: Faaliyet raporu 2016, [online], 2016. Forrás: tdv.org [2018. 08. 01.]

⁷ A YTB tevékenységéről bővebben: Kerem ÖKTEM: *Turkey's new diaspora policy: the challenge of inclusivity, outreach and capacity*, [online], 2014. Forrás: ipcsubanciuniv.edu [2018. 08. 02.]

A gazdaság is egyre meghatározóbb mozgatójává lép elő a török külpolitikának.⁸ Az 1980-as évektől meginduló liberalizáció és exportorientált gazdaságpolitika hozzájárult az ország gazdasági fejlődéséhez és egy folyamatosan erősödő kis- és középvállalkozói réteg kialakulásához („anatoliai tigrisek”), illetve a korábban létrehozott nagy török holdingok nemzetközi piacon történő mind látványosabb megjelenéséhez.

A gazdasági megfontolások egyengették a török elköteleződést az európai uniós tagság irányába; nem véletlen, hogy Turgut Özal 1987-ben az általa megindított gazdasági liberalizációs politika idején jelentette be az ország csatlakozási szándékát. A vámunió (1996) szintén nagy lépés volt az ország gazdasági átalakulásában, melynek mélyítése folyamatosan napirenden van a törökök részéről.

Az AKP hatalomra kerülése óta a különböző üzleti körökkel együttműködve a török diplomácia komoly expanzióba kezdett: új nagykövetségek tucatjai nyíltak világszerte, azon belül is elsősorban Afrikában. Az új piacok megszerzését elősegítendő rendszeres üzleti fórumokra került sor. A kereskedelem fellendítése érdekében Ankara több országgal írt alá szabadkereskedelmi megállapodást, erősítette a külgazdasági intézményrendszerét.⁹

⁸ PINTÉR Attila: *Törökország külpolitikája a 21. század elején – neoszmán vagy újradefiniált török külpolitika?*, *Külügyi Szemle*, 2013/1, 10–21. o.

⁹ SZIGETVÁRI Tamás: *Európai integráció és/vagy keleti nyitás. Török külpolitikai és külgazdasági dilemmák a 21. század elején*. Typotex, Budapest, 2018.

Törökország és a Visegrádi Négyek

Törökország és a V4-ek: fejlődő kapcsolatok

A Csehországot, Szlovákiát, Lengyelországot és Magyarországot magába foglaló Visegrádi Négyek (a továbbiakban: V4) rendszeresen szerveznek harmadik államokkal úgynevezett V4+ találkozókat. E politikai konzultációk alkalmával jellemzően a közös érdekeken alapuló együttműködés lehetőségeiről egyeztetnek. Az együttműködés a V4 és Törökország között 2013. október 30-án indult Magyarországon egy külügyminiszteri szintű találkozóval. Ezt követően 2015. május 12-én a törökországi Antalyában a NATO külügyminiszteri találkozó alkalmával, valamint 2017. május 25–26-án Szlovákiában a GLOBSEC Fórum oldalvizen került sor ugyanebben a felállásban külügyminiszteri szintű megbeszélésre az öt állam között.¹⁰

Alacsonyabb szinten, a külügyminisztériumok politikai igazgatóinak egyeztetésére eddig két alkalommal került sor Ankarában, 2014. május 27-én, illetve 2017. február 22-én. A megvitatott témák között szerepelt a török EU-csatlakozás, a Balkán, az energiabiztonság, a terrorizmus, valamint az aktuális regionális és nemzetközi konfliktusok.¹¹

A V4 és Törökország közötti párbeszéd ellenére a V4 messze nem a legjelentősebb kerete az érintett államok közötti együttműködésnek. A diplomáciai és gazdasági kapcsolatok alapját a bilaterális egyeztetések, illetve az európai uniós és NATO keret jelentik. A visegrádi államok egyéni ambíciói számára különösen az uniós keret megkerülhetetlen. Az EU az együttműködés szinte minden területét meghatározza a menekültkérdéstől a szomszédságpolitikán és az energiapolitikán keresztül a kereskedelemig.

A tanulmány jelen fejezetében először a V4 és Törökország kapcsolatát tekintjük át általánosságban, majd egyesével is megvizsgáljuk a négy visegrádi állam Törökországgal fennálló viszonyát. Az elemzés egységes struktúrát követ. Szempontrendszerünk a felek közötti politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatokat tekinti át a hidegháborút követő időszakban, különös hangsúllyal az elmúlt néhány évre, valamint megvizsgálja a V4-ek álláspontját a török EU-csatlakozással kapcsolatban hivatalos szinten, illetve az egyes államok közvéleményének tükrében.

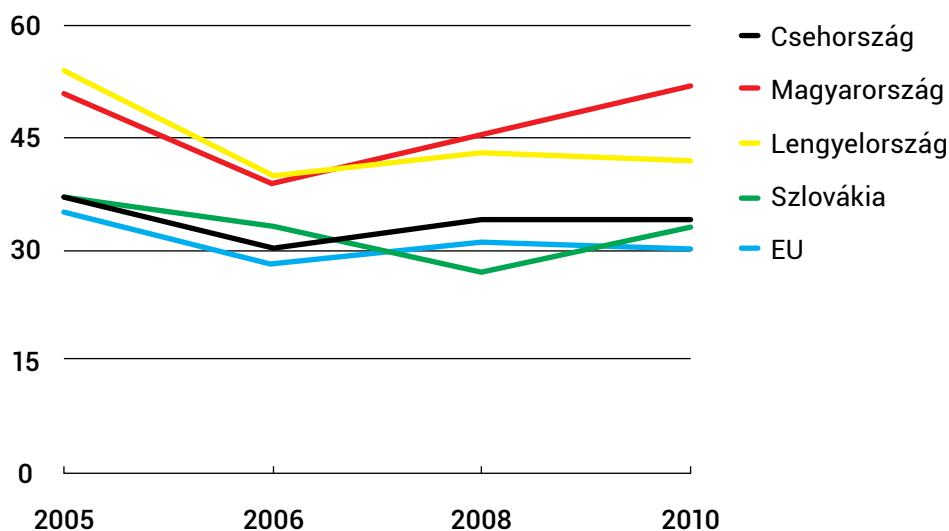
¹⁰ V4 and Turkey: Shared Interest in Regular Dialogue, [online], 2015. 05. 12. Forrás: visegradgroup.eu [2017. 07. 30.]

¹¹ Turkey and Visegrad Group Political Directors Meeting held in Ankara, [online], 2017. Forrás: mfa.gov.tr [2017. 07. 30.]; Visegrad Bulletin 2017/1, [online], 2017. Forrás: visegradgroup.eu [2017. 07. 30.]

Törökország és a visegrádi államok hidegháború utáni történetét meghatározta, hogy Törökország a nyugati blokkba, míg a V4-ek a Szovjetunió érdekszférájába kerültek. Szorosabb együttműködés Ankara és az érintett államok között így csak a kétpólusú világrend felbomlása után vált lehetővé. Törökország, mely 1952 óta a NATO tagja volt, segítette és támogatta a V4-ek NATO-felvételét.

A világrenddel együtt átalakult az „Európa” fogalom is: a V4-ek szinte automatikusan bekerültek az európai intézményrendszer gazdasági ágát képező EU-ba, Törökország pedig, bár a visegrádi államoknál évtizedekkel korábban benyújtotta csatlakozási kérelmét, továbbra is a küszöbön várakozni kényszerült. A V4-ek EU-tagsága mindenesetre új korszakot nyitott a kapcsolatokban. A bilaterális megállapodások mellett, illetve fölött az EU vált a Törökországgal fenntartott kapcsolatok fő keretévé.

A V4-országokban az aktuálisan hatalmon lévő kormányok hivatalos szinten az elmúlt években pártállástól függetlenül támogatták Törökország európai uniós csatlakozását. A támogatás indokaként jellemzően biztonsági szempontokat emelnek ki. Mindaddig egyik visegrádi állam sem emelt egyoldalú vétőt a tárgyalások útjába. A visegrádi országok közvéleménye az EU-átlagnál jobban támogatta a török csatlakozást. Bár ez a támogatottság a 2015-ös menekültválságot követően valószínűleg csökkent, a megbízható összehasonlításhoz szükséges adatok nem állnak rendelkezésre, az Eurobarometer felmérések ugyanis 2010 óta nem kérdeznek rá a török tagság támogatottságára. A V4 közvéleményére jellemző, hogy hagyományosan nem érdeklődik túlságosan a külpolitika iránt. Ennek is köszönhető, hogy a szóban forgó államokban nem alakultak ki éles viták Törökországról.



1. ábra

A török EU-csatlakozás támogatottsága a V4-országokban és az EU-ban (%)¹²

A magas támogatottság és a politikai viták hiányának másik fő okaként említhetjük, hogy egyik érintett államban sincs jelen jelentős török, vagy muszlim diaszpóra. Szlovákiában 157, Csehországban 1428, Magyarországon 2312, Lengyelországban 937 fős török gyökerű népességről számolt be az ENSZ jelentése.¹³

Ami a gazdaságot illeti, Törökország ott van mindegyik V4 állam húsz legfőbb kereskedelmi partnere között. Az EU-keret ugyanakkor talán itt határozza meg leginkább az együttműködés irányát: a Schengen-térség és a közös piac szabályaihoz a visegrádi államoknak tartaniuk kell magukat, például vám- vagy vízumkérdésekben is. Ahogyan a Center for European Neighborhood Studies kutatói megállapítják: „Bilaterális szinten a kereskedelem tűnik a Törökországgal való együttműködés hívószavának mind a négy államban...”¹⁴ A Törökországgal folytatott kereskedelem volumene az elmúlt években folyamatosan nőtt.

Ezzel szemben Törökország számára a V4 nem tekinthető elsődleges piacnak. A török-EU kereskedelem mindössze 7,7%-a, a teljes török kereskedelem

¹² Saját készítésű ábra. Adatok forrása: Eurobarometer.

¹³ *Türkler en çok hangi ülkelerde var? Bazı ülkelerde sadece 1 Türk yaşıyor...*, [online], 2018. 04. 27. Forrás: *hurriyet.com* [2018. 07. 28.]

¹⁴ Lucia NAJŠLOVÁ – Adam BALCER – Rebecca MURRAY – Zsuzsanna VÉGH: *Should We Upgrade the V4-Turkey Dialogue?* [online], 2016. 06. Forrás: *ceu.edu* [2017. 07. 30.]

3,2%-a bonyolódik a V4-ekkel.¹⁵ Törökország számára a V4 elsősorban, mint az EU része fontos. A négy államnak 65 millió állampolgárával súlya van az uniós intézményekben, így potenciálisan befolyásolni tudja az uniós politikákat.

	Csehország	Magyarország	Lengyelország	Szlovákia
Kereskedelmi forgalom (ezer EUR)	2633,4	2107,3	4352,7	1249,4
Import	1008,5	519,7	2016,7	461,4
Export	1624,9	1587,5	2336	788
Törökország helyezése	20	17	19	20
Teljes forgalom %-a	1,1%	1,3%	1,3%	1%

1. táblázat

Törökország a V4-ek kereskedelmi partnereként (2014)¹⁶

A török soft power terjedése a régióban a török televíziós sorozatok népszerűségén keresztül a leglátványosabb. A Magyarországon Szulejmán néven ismert (eredetileg Muhteşem Yüzyıl, vagyis Csodálatos Évszázad című) sorozatot külföldön először Szlovákiában és Csehországban vetítették, és itthon is hamar nagy sikert ért el.¹⁷

Bilaterális kapcsolatok

Csehország

Törökország 1993. január elsején, megalakulása napján elismerte a független Csehországot. Az utóbbi években a magas szintű találkozók száma megnőtt, ugyanakkor továbbra is a legalacsonyabb a V4 államok közül. Erdoğan miniszterelnök 2013. február 3-4-én tett hivatalos látogatást Csehországban. A találkozón megegyeztek egy Magas Szintű Stratégiai Együttműködési Tanács felállításáról, valamint célul tűzték ki a kereskedelmi forgalom 5 milliárd dollárra történő

¹⁵ 2014-ben a V4 és Törökország közötti kereskedelem 10 milliárd euró, az EU–Törökország kereskedelem 129 milliárd euró volt. A teljes török kereskedelmi forgalom 400 milliárd dollár (~310 milliárd euró), melyből az export 157 milliárd dollár, az import 242 milliárd dollár.

¹⁶ NAJŠLOVÁ et. al.: i. m., 29.

¹⁷ *Sultan conquers 40 countries' television*, [online], 2012. 01. 11. Forrás: *hurriyetdailynews.com* [2017. 07. 30.]

növelését.¹⁸ 2016. december 16-án a cseh külügyminisztert, Lubomír Zaoráleket fogadta a török miniszterelnök, elnök, illetve házelnök.¹⁹

A legkomolyabb feszültségforrásként az elmúlt időszakban a kurdok kérdése szolgált. 2015 októberében az Ankara által terrrorszervezetként számon tartott szíriai kurd Demokratikus Egyesülés Pártja (Partiya Yekîtiya Demokrat, a továbbiakban: PYD) európai képviseleti irodát jegyzett be Prágában (YPG Evropa néven). Az irodát hivatalosan 2016 áprilisában nyitották meg. Az egyesületként bejegyzett szervezet célja saját bevallása szerint: „közhasznú tevékenység a kurdisztáni férfiak és nők érdekeinek védelmére és támogatására”.²⁰

Bár a közvetlen ok-okozati összefüggés a fenti esettel nem bizonyítható, a török hatóságok néhány hónappal később, 2016 novemberében letartóztattak két cseh fiataalt. Miroslav Farkast és Markéta Všelichovát több, mint hat év börtönbüntetésre ítélték terrrorszervezetbeli tagság miatt. A török médiában megjelenő első hírek szerint akkor fogták el őket, amikor Szíria felől megpróbálták illegálisan átlépni a török határt. A cikk szerint közvetlen kapcsolatban álltak a PYD katonai szárnyával.²¹ Ez volt az első alkalom, hogy a török biztonsági erők a PYD külföldi harcosai ellen hajtottak végre műveletet. A csehek szerint állampolgáraik humanitárius tevékenységet folytattak a térségben.²²

A kétoldalú politikai kapcsolatokat nem segítik elő a cseh elnök, Miloš Zeman utóbbi időben tett nyilatkozatai sem, melyekben megkérdőjelezte Törökország NATO-hoz való hűségét, vagy éppen Törökország EU-felvétele ellen érvelt. Zeman kritizálta a török-EU menekültügyi megállapodást is: a Római Birodalmat hozta fel párhuzamként, mely összeomlása előtt szintén fizetett a „barbároknak” területei meghagyásáért cserébe.²³

A Cseh Köztársaság számára Törökország a harmadik legfontosabb EU-n kívüli piac. A cseh kormány 2012–2020 közötti időszakra vonatkozó Export Stratégiájában Törökország a 12 elsődleges fontosságú ország között szerepel. Az elmúlt évtizedben a cseh-török kereskedelmi forgalom megtriplázódott.²⁴ 2017-ben a kétoldalú kereskedelmi forgalom összvolumene 3,73 milliárd dollár volt, melyből 908 millió dollárt

¹⁸ [Relations between Turkey and the Czech Republic](#), [online], 2017. Forrás: [mfa.gov.tr](#) [2017. 07. 30.]

¹⁹ [Czech Minister of Foreign Affairs, Lubomír Zaorálek, visited Turkey](#), [online], 2016. 12. 19. Forrás: [mzv.cz](#) [2017. 07. 30.]

²⁰ Idézi NAJŠLOVÁ et al.: i. m., 16.

²¹ [Turkish security forces arrest Czech YPG terrorists trying to enter Turkey illegally](#), [online], 2016. 11. 17. Forrás: [DailySabah.com](#) [2017. 07. 30.]

²² [Two Czech citizens may have connections to the PKK: Turkish FM](#), [online], 2016. 12. 13. Forrás: [HurriyetDailyNews.com](#) [2017. 07. 30.]

²³ [Turkey should not be admitted to the EU: Czech president](#), [online], 2015. 12. 10. Forrás: [HurriyetDailyNews.com](#) [2017. 07. 30.]

²⁴ NAJŠLOVÁ et al.: i. m., 29.

tett ki a török export.²⁵ 2002 és 2016 között a török közvetlen tőkeberuházás a Cseh Köztársaságban elérte a 150 millió dollárt. Mintegy 70 török cég, többnyire kisvállalkozás működik az országban.

A cseh vállalatok elsősorban az energiaszektorban érdekeltek, a cseh beruházások is erre a területre – erőműépítés, villamosenergia-termelés és -elosztás – koncentrálnak. A ČEZ cseh energetikai nagyvállalat évek óta hajt végre jelentős beruházásokat Törökországban. 2009 óta 37,36%-os részesedéssel rendelkezik az egyik legnagyobb török energiatermelő vállalatban, az Akenerjiben. A ČEZ mellett több török érdekeltségű cseh céget is említhetünk az energiaszektor területén, mint például a Škoda Power, a Vítkovice vagy a ČKD.²⁶ Az összes cseh beruházás értékét Törökország területén 2,5 milliárd dollárra teszik.²⁷

A gazdasági együttműködésben még számos potenciál van, például a védelmi ipar területén. A 2017-es brnoi cseh védelmi kiállítás (IDET) partnerországa Törökország volt. A cseh védelmi minisztérium egyik munkatársa szerint előkészítés alatt áll egy szándéknyilatkozat a két állam miniszterei között. A csehek a török védelmi ipar több terméke iránt is érdeklődtek, például rakétatechnológia, avionika, páncélozott járművek és fegyverrendszerek területén.²⁸

A mai cseh területek nem tartoztak az Oszmán Birodalom fennhatósága alá, leszámítva Morvaország néhány területét. Ennek is köszönhető, hogy a török soft power nem túl jelentős az országban. A prágai Károly Egyetemen 2008 óta működik turkológia tanszék, ahol a török külügyminisztérium által jelölt lektor is tanít.

A török EU-tagság kapcsán az az általános minta figyelhető meg, hogy a mindenkori kormány és a jelentősebb politikai pártok – legalább a hivatalos retorika szintjén – támogatják Törökországot, a közvélemény többsége azonban nem. A cseh lakosság körében mért, a V4-ek körében is alacsonynak számító támogatásra identitás és érték alapon adhatunk egyfajta magyarázatot. Egy 2006-os felmérés szerint a magyarok 73%-a, a lengyelek 65%-a gondolta azt, hogy Törökország történelmének köszönhetően részben Európához tartozik, míg a csehek mindössze 40%-a osztotta ezt az álláspontot. A magyarok 51%-a, a lengyelek 56%-a látta úgy, hogy a kulturális különbségek túl nagyok ahhoz, hogy Törökország csatlakozhasson; a cseheknél 69% volt ez az arány.²⁹

²⁵ Relations between Turkey and the Czech Republic, i. m.

²⁶ Walter NOVÁK: Czech firms turn toward Turkey, [online], 2013. 02. 08. Forrás: turkishnews.com [2017. 07. 30.]

²⁷ Relations between Turkey and the Czech Republic, i. m.

²⁸ The IDET fair was successful, [online], 2017. 06. 03. Forrás: bvv.cz [2017. 07. 30.]

²⁹ EUROBAROMETER 66, [online], 2007. Forrás: ec.europa.eu [2017. 07. 30.]

A török csatlakozással kapcsolatos aktuális álláspontot egyéb politikai érdekek is befolyásolják, például az, hogy az egyes politikusok hogyan képzelik el az EU jövőjét. A cseh esetben az euroszeptikusnak tekinthető Václav Klaus elnök egy lazább unióban volt érdekelt, ezért is szorgalmazta erőteljesebben a török EU-csatlakozást. A 2013-tól az elnöki pozícióban őt követő Miloš Zeman számára azonban fontosabb volt, hogy ne akadályozza az EU mélyítését.³⁰

Szlovákia

Törökország az elsők között ismerte el a független Szlovák Köztársaságot 1993-ban. A török nagykövetség 1994 áprilisában nyílt meg Pozsonyban. A török külügyminisztérium weboldala szerint a török–szlovák kétoldalú kapcsolat „barátságos” és „szívélyes”.³¹ Ezt megerősíti, hogy az utóbbi években számos magas szintű kétoldalú találkozóra került sor. 2013. február 5–6-án Recep Tayyip Erdoğan volt az első török miniszterelnök, aki Szlovákiába látogatott. Őt nem sokkal később, október 30-án Ahmet Davutoğlu külügyminiszter követte. 2013. június 7-én Robert Fico szlovák miniszterelnök, augusztus 19–21-én Ivan Gašparovič szlovák elnök utazott hivatalos látogatásra Isztambulba. Ez utóbbi találkozón a felek együttműködési megállapodást írtak alá, mely a tudományos együttműködés és hallgatói mobilitás mellett az üzleti és kereskedelmi kapcsolatok fejlesztésére koncentrált.³² 2014. szeptember 18–19-én a szlovák védelmi miniszter, majd a kül- és EU-ügyi miniszter vett részt hivatalos találkozón Törökországban. 2015. március 30–31-én Erdoğan, immár elnökként, ismét Szlovákiába látogatott, mely látogatást Fico május 14-én viszonzott, amikor is a Török–Szlovák Állandó Tudományos, Innovációs és Kereskedelmi Fórum megnyitó ünnepségére utazott Isztambulba.

Ami a vitás pontokat illeti, eddig talán a legérzékenyebb ügy a bilaterális politikában az örmény népirtással kapcsolatos szlovák határozat elfogadása volt. 2004. november 30-án, egy napon azzal, hogy a szlovák parlament határozatban állt ki a török EU-csatlakozás támogatása mellett, a Kereszténydemokrata Mozgalom (KDH) párt kezdeményezésére a szlovák törvényhozás elfogadott egy másik határozatot is, méghozzá az örmény népirtás elismeréséről.³³

A szlovák–török kereskedelem volumene folyamatosan növekszik. 2017-ben 1,28 milliárd dollár volt, melyből a török export 387 millió dollárt tett ki. Erdoğan 2013-as

³⁰ Vít BENEŠ – Kristýna TAMCHYNOVÁ: *FEUTURE EU 28 Country Report – Czech Republic*, [online], 2017. Forrás: feuture.uni-koeln.de [2017. 12. 14.]

³¹ *Relations between Turkey and Slovak Republic*, [online], 2017. Forrás: mfa.gov.tr [2017. 07. 30.]

³² Bilgesu ŞATIR: *FEUTURE EU 28 Country Report – Slovakia*, [online], 2017. Forrás: feuture.uni-koeln.de [2017. 09. 30.]

³³ Alica VIDLICKOVA: *Turkish-Armenian Relations and the Issue of the Recognition of the claims of the Armenian genocide*, *Alternatives*, 2012/1, 1–16. Forrás: dergipark.gov.tr [2017. 07. 30.]

szlovákiai útja során a két állam vezetői az 5 milliárd dolláros forgalom elérését tűzték ki célul. A főbb árucikkek közé elsősorban autóipari termékek, elektronikai eszközök tartoznak, de Törökország jelentős mértékben exportál például textilanyagokat, míg Szlovákia vas- és acélipari termékeket. 2017 decemberében 45 szlovák vállalat működött Törökországban. 2002 és 2017 között a szlovák külföldi tőkeberuházás Törökországban 24 millió dollár volt. Ugyanebben az időszakban a török befektetések Szlovákiában mindössze 1 millió dollárt tettek ki. 2017-ben 97 ezer szlovák turista utazott Törökországba.³⁴

2012. június 4-én a Yunus Emre Török Kulturális Intézet együttműködési megállapodást írt alá a pozsonyi Comenius Egyetemmel, melynek köszönhetően egy Turkológia Központ kezdte meg működését Pozsonyban. A Yunus Emre Intézet által jelölt oktató török nyelvórákat tart az Comenius Egyetemen. Emellett a besztecebányai Matej Bel (Bél Mátyás) Egyetemen a török oktatási minisztérium által jelölt oktató 2008 óta tart török nyelvórákat.³⁵

A mai Szlovákia déli területei egykor az Oszmán Birodalom fennhatósága alá tartoztak. Érsekújvár (Nové Zámky) vilájet székhely volt 1663 és 1683 között. Az Oszmán Birodalom legészakibb erődjének Rimaszombat adott helyet.³⁶

A szlovák kormány támogatja, a közvélemény többségében ellenzi Törökország európai uniós csatlakozását (2010-ben a lakosság 33%-a támogatta). A szlovák lakosság ellenérzései annak ellenére erősek, hogy a török EU-csatlakozás kérdése szinte láthatatlan téma Szlovákiában. A pártok nem kommentálják az eseményeket, semmilyen tevékenységet nem végeznek, ami Törökországhoz kapcsolódik, még kampányidőszakban sem. A média követi ugyan az EU-szintű vitát a kérdésben, azonban jellemzően egyfajta külső ügyként ábrázolják, ami nem kapcsolódik a szlovák belpolitikához.³⁷

Lengyelország

Törökország és Lengyelország a diplomáciai kapcsolatok megalapításának 600 éves évfordulóját ünnepelték 2014-ben. A különböző kulturális, művészeti eseményeket, tudományos programokat felölelő rendezvénysorozat hivatalos kezdetét Bronisław Komorowski lengyel elnök március 3–4-i törökországi látogatása, végét Ahmet Davutoğlu török miniszterelnök december 8–9-i varsói útja jelentette.

³⁴ *Commercial and Economic Relations between Turkey and Slovakia*. Forrás: mfa.gov.tr [2017. 09. 30.]

³⁵ *Ambassador's Message*, [online], 2019. Forrás: bratislava.emb.mfa.gov.tr [2019. 07. 30.]

³⁶ *Feltárják a szabadkai török várat*, [online], 2010. 08. 26. Forrás: 24.hu [2017. 07. 30.]

³⁷ Olga GYARFASOVA: Slovakia. In: Pelin Ayan MUSIL – Juraj MAHFOUD (szerk.): *Public Portrayal of Turkey in Visegrad Countries*. 2013, 86–112. Forrás: academia.edu [2017. 07. 30.]

Az utóbbi években számos kölcsönös magas szintű találkozóra került sor. 2015 januárjában Mevlüt Çavuşoğlu török külügyminiszter, áprilisban Cemil Çiçek török házelnök tett hivatalos látogatást Lengyelországban. Grzegorz Schetyna lengyel külügyminiszter 2015 márciusában vett részt kétoldalú találkozón Törökországban. 2016-ban áprilisban a lengyel külügyminiszter, Witold Waszczykowski utazott Törökországba, majd augusztusban ismét. Utóbbi alkalommal a román külügyminiszterrel együtt tartottak megbeszélést. 2017 októberében Erdoğan török elnök tett hivatalos látogatást Lengyelországban.³⁸

A lengyel–török együttműködésnek szilárd jogi alapjai vannak. A baráti kapcsolat alapját megtestesítendő, 1993-ban a két ország barátsági és együttműködési szerződést³⁹ írt alá, ami az 1923-ban megkötött hasonló szerződést egészítette ki. Az egyezményben foglalt célok: együttműködés a demokrácia és emberi jogok előmozdítása területén, a nemzetközi béke és biztonság erősítésében, az Európát megosztó fejlődésbeli különbségek felszámolásában, gazdasági, kulturális, tudományos és technikai együttműködés erősítése, együttműködés a nemzetközi terrorizmus és szervezett bűnözés elleni küzdelemben. A szerződés szerint e célok implementálásának eszközét a rendszeres konzultációk kell, hogy képezzék különböző szinteken.⁴⁰ A konzultációs mechanizmusról külön jegyzőkönyvet írtak alá 1994-ben. Ez alapján szükség szerint, de legalább évente egy alkalommal a konzultációs bizottságnak találkozót kell tartania. Ezen felül Erdoğan miniszterelnök 2009-es májusi látogatása alkalmával a felek aláírták a Török–Lengyel Stratégiai Partnerségi Nyilatkozatot, ami szintén egy fontos mérföldkő a kapcsolatokban.

2005-ben a Szejm, a lengyel parlament alsóháza az örmény népirtást elismerő határozatot fogadott el.

A kétoldalú kereskedelem 2017-ben 6,5 milliárd dollár értékben bonyolódott, melyből 2 milliárd volt a török export. Törökország főként textilanyagokat és ruházati cikkeket, gépjárműveket, műszaki eszközöket, gyümölcsöt és zöldséget, ékszereket, dohánytermékeket és háztartási gépeket exportál Lengyelországba; importja pedig gépjárművek, kőszén, vegyszerek, kozmetikumok, bútorok, csokoládé és édességek.⁴¹

³⁸ *Relations between Turkey and Poland*, [online], 2017. Forrás: *mfa.gov.tr* [2017. 07. 30.]

³⁹ *Układ o przyjaźni i współpracy między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Turecką*, [online], 1993. Forrás: *infor.pl* [2017. 07. 30.]

⁴⁰ Janusz MIERZWA: *Polish-Turkish relations in the 19th and 20th centuries: The struggle for independence and modernization*, [online], 2015. Forrás: *core.ac.uk* [2017. 07. 30.]

⁴¹ *Relations between Turkey and Poland*, *i. m.*

Ami a befektetéseket illeti, a török beruházások alig teszik ki a lengyelországi külföldi befektetések 0,1%-át. Lengyelországban 2013-ban mintegy 200 török vállalat működött, de mindössze kilenc fektetett be több mint 1 millió dollár értékben. Az eddigi legnagyobb török projekt a varsói metró második szakaszának építésében való részvétel, melyet egy török–lengyel–olasz konzorcium épít.⁴² Ami a másik oldalt illeti, a török pénzügyminisztérium adatai szerint 2011-ben a törökországi lengyel befektetők száma elérte a 78-at. A Törökországban befektetett lengyel tőke becsült értéke 184,3 millió dollár volt.⁴³

A vállalkozók közötti együttműködésnek több intézményesült formája is van. 2007-ben létrejött a lengyel–török gazdasági kamara, amelyet 30 vállalkozás alapított. A kamara célja, hogy támogassa a tagvállalatokat és más vállalatokat a lengyel vagy török partnerekkel való együttműködés megkezdésében. Megalakult egy e-platform is a vállalkozások számára – www.polandturkey.com –, melynek célja, hogy támogassa azokat a vállalkozókat, akik üzleti partnereket keresnek Lengyelországban, illetve Törökországban. Működik továbbá egy Lengyel–Török Üzleti Tanács is azzal a küldetéssel, hogy támogassa a nagy lengyel vállalatok együttműködését a törökökkel. A Lengyel–Török Vállalkozók Szövetsége (Polonya–Türkiye İşadamları Derneği, POTIAD) pedig a Lengyelországban üzleti tevékenységét végző török vállalkozókat fogja össze.⁴⁴

2017-ben 296 ezer lengyel turista látogatott Törökországba. Az Isztambul ázsiai részén fekvő, a 19. században lengyel emigránsok által alapított Polonezköy/Adampol település számos lengyel turistát vonz minden évben.⁴⁵

A 17. század folyamán a török és lengyel elődállamok négy háborút is vívtak egymással.⁴⁶ A történeti emlékezetben mégsem ez az időszak őrződött meg, hanem a 18–19. század, amikor a közös ellenség Oroszország miatt jó kapcsolatok alakultak ki a két ország között. Törökország volt az egyetlen állam, mely nem ismerte el Lengyelország felosztását. Egy népszerű, és máig gyakran idézett anekdota szerint a 19. század folyamán az oszmán szultán minden alkalommal, amikor egy külföldi nagykövet érkezett a Portára, vagy hivatalos

⁴² Marta GEORGIJEW: *Poland - Attractive Trade And Investment Partner*, [online], 2017. Forrás: stambul.msz.gov.pl [2017. 07. 30.]

⁴³ Jakub WÓDKA: *Rising economic powers – Poland and Turkey*. In: Sedat LAÇINER et al. (szerk.): *Turkish–Polish Relations: Past, Present and Future*. Çanakkale Onsekiz Mart University Press, 2015, 215–231.

⁴⁴ WÓDKA: *i. m.*, 223.

⁴⁵ *Relations between Turkey and Poland*, [online], 2017. Forrás: mfa.gov.tr [2017. 07. 30.]

⁴⁶ Urszula Maria BIEGAJ: *Polish Political Elite Opinion on Turkey's EU Accession*, [online], 2012. Forrás: ideals.illinois.edu [2017. 07. 30.]

fogadást tartottak, a lengyel nagykövetről kérdezett. A bevett válasz pedig az volt, hogy „Lengyelország nagykövete még nem érkezett meg”, úton van Isztambulba. A lengyelek a mai napig megemlítik a történetet, amikor szóba kerül, miért támogatja Varsó a török EU-csatlakozást.⁴⁷

Lengyelország felosztása után Törökország a lengyel emigráció egyik központja lett. Adam Mickiewicz, a 19. század egyik legnagyobb romantikus lengyel költője például haláláig Isztambulban élt.

Jónak értékelhető az oktatási és kulturális együttműködés is. A Varsói Egyetem, a krakkói Jagelló Egyetem és a poznańi Adam Mickiewicz Egyetem is rendelkezik turkológia intézettel.⁴⁸ 2004 és 2014 között közel 12 500 török hallgató tanult lengyel egyetemeken Erasmus keretében. A 2013/2014-es tanévben a törökök tették ki a lengyel Erasmus hallgatók legnagyobb részét, 25%-át.⁴⁹ Varsóban Yunus Emre Török Kulturális Intézet is működik, mely nagyban hozzájárul a kulturális kapcsolatok fejlesztéséhez.

Lengyelország európai politikájának általános irányultsága az Európai Unió további bővítésének támogatása volt. Ez a megközelítés jól tükröződött a 2012–2016-os lengyel külpolitikai prioritásokban. Az elsődleges jelentőségű a lengyelek számára azonban távolról sem Törökország, hanem Ukrajna felvétele, illetve a keleti irányú bővítés volt. A török EU-tagság támogatása az általános uniós stratégiai orientáció részeként jelent meg.⁵⁰

Törökország érzékelt közeledése Oroszországhoz komoly aggodalommal tölti el a lengyeleket. Ezért is van az, hogy az EU–Törökország közötti kapcsolatokat Varsóban többnyire realista, érdek alapon tárgyalják, míg az identitással összefüggő kérdések marginális szerepet játszanak.⁵¹ E geostratégiai számítások határozták meg elsődlegesen a lengyel hivatalos álláspontot az erősödő törökországi autoriter tendencia idején is: nyitva kell hagyni az EU-perspektívát, és intenzifikálni kell a párbeszédet a kulcsfontosságú NATO-szövetséges Törökországgal.

Ami a politikai pártok álláspontját illeti, elmondható, hogy kormányon minden párt támogatta a török EU-tagságot. A 2015-ös lengyel választásokat követő időszakban a török helyzet a belpolitikai vitákba is bekerült. A Jog és Igazság Párt (PiS) vezette Jarosław Kaczyński példaként állította Törökországot. Egy 2014-es

⁴⁷ Agnieszka K. CIANCARA: *FEUTURE EU 28 Country Report. Poland*, [online], 2017.

Forrás: *future.uni-koeln.de* [2017. 07. 30.]

⁴⁸ *Relations between Turkey and Poland*, i. m.

⁴⁹ NAJŠLOVÁ et al.: i. m., 19.

⁵⁰ CIANCARA: i. m., 2.

⁵¹ Uo. 3.

beszédében a következőt mondta: „Mindent meg kell tennünk, hogy Lengyelország azzá váljon, ami Törökország ma. Törökországot komoly államnak tekintik. Ez a fajta *grandeur* elérhető.”⁵² Az ellenzékben lévő Polgári Platform (PO) ezzel szemben azzal támadta a PiS-t, hogy a célja „Ankarát Varsóba hozni”, és párhuzamot vont Erdoğan és Kaczyński motivációi és stratégiája között.⁵³

Végül az állampolgárok szintjén, a lengyelek hagyományosan a török EU-csatlakozás egyik legnagyobb támogatói. A törökök megítélése azonban az elmúlt években folyamatosan romlott. A CBOS lengyel közvélemény-kutató intézet adatai szerint 2016-ban a lengyelek mindössze 16%-a szimpatizált a törökökkel, 45%-uk ellenszenvvel volt irántuk. 2015-ben még 23% és 36%, 2010-ben 28% és 31% volt ez az arány.⁵⁴ Ez valószínűleg összefügg mind a Törökországban tapasztalható antidemokratikus eseményekkel, mind a menekültválságot kísérő növekvő idegenellenességgel. 2015-ben a varsói török nagykövetség a lengyel ombudsmanhoz fordult a török egyetemi hallgatók kezelésével összefüggő aggályok miatt.⁵⁵

Magyarország

A magyar–török kétoldalú politikai kapcsolatok kifejezetten jók. Ezt támasztják alá az elmúlt évek rendszeres magas szintű találkozói is. 2014. február 16–18-án Abdullah Gül török államfő látogatott Budapestre, mely látogatást Áder János 2015. március 12–14-én viszonzott. Erdoğan miniszterelnökként 2013. február 4–5-én járt Magyarországon. A látogatás alkalmával alakult meg a két ország közötti Magas Szintű Stratégiai Együttműködési Tanács, melynek ülései a kormányfők elnökletével zajlanak. 2013. december 17–18-án Orbán Viktor viszonzta a miniszterelnöki látogatást Törökországban. Ekkor került sor a Tanács első ülésére is, melyen a kormányfők mellett számos miniszter is részt vett mindkét oldalról. A második stratégiai együttműködési találkozót 2015. február 24-én Budapesten tartották. Az ülés alkalmával hat egyezményt írtak alá az együttműködés különböző területein.⁵⁶ A találkozót követő sajtótájékoztatón a magyar miniszterelnök hangsúlyozta, „Magyarország kiáll a barátai, így Törökország mellett.” A számos nyugati állam által kritizált török belpolitikai fejleményekkel kapcsolatban

⁵² „Bardzo potężne siły dążą do tego, żeby Polska nie była tym, czym mogłaby być. Trzeba się temu przeciwstawić”, [online], 2014. 06. 07. Forrás: wpolityce.pl [2017. 07. 30.]

⁵³ CIANCARA: i. m., 4.

⁵⁴ [Stosunek do innych narodów](http://Stosunek.do.innych.narodow), [online], 2016. Forrás: cbos.pl [2017. 07. 30.]

⁵⁵ NAJŠLOVÁ et al.: i. m., 19.

⁵⁶ Szándéknyilatkozat született a két ország nemzeti könyvtárainak és levéltárainak együttműködéséről; a nemzetpolitikai együttműködésről; együttműködésről a természetvédelemmel és a nemzeti parkokkal kapcsolatban, illetve a sport és az ifjúság területén.

Orbán Viktor úgy nyilatkozott, hogy „a török alkotmányos változásokat üdvözljük, mert bár ez török belügy, ezek növelik Törökország képességét, hogy meg tudja védeni Európát és segítségére legyen Magyarországnak is.” A magyar miniszterelnök továbbá kiemelte, Törökország „tiszteletet érdemel, hogy védi Európát a menekültektől”.⁵⁷ A Magas Szintű Stratégiai Együttműködési Tanács harmadik értekezletére 2017 júniusában Ankarában került sor. Orbán Viktor 2018 júliusában fiával együtt személyesen részt vett Erdoğan elnöki beiktatásán.

Szijjártó Péter külügyminiszter hivatali ideje alatt eddig hatszor járt hivatalos úton Törökországban. Ezek közül kiemelhetjük a 2016. augusztus 23-i látogatást, amikor a magyar külügyminiszter – első európai uniós külügyminiszterként az országba látogatva – szolidaritását fejezte ki a júliusi puccskísérletet követően. Mivel Çavuşoğlu török külügyminiszter legutoljára 2016. február 8–9-én járt Budapesten. A magyar és a török védelmi miniszter 2017 novemberében és 2018 márciusában találkozott. Több alkalommal találkoztak a parlamenti házelnökök is.⁵⁸

Komoly politikai ellentétéről nem beszélhetünk a két ország között. A Lehet Más a Politika (LMP) parlamenti frakciója kezdeményezte ugyan az örmény népirtás elismerését, a 2016. október 4-i külügyi bizottsági ülésen azonban nem ment át a határozati javaslat, mivel az LMP-n kívül egyetlen másik párt sem támogatta azt.⁵⁹

Szintén a jó politikai kapcsolatok egyik jeleként értékelhető, hogy 2014. október 16-án a kizárólag Törökország által elismert Észak-Ciprusi Török Köztársaság képviseleti irodát nyitott Budapesten.

A külgazdasági fókuszú magyar külpolitika egyik kulcsországa Törökország, a „keleti nyitás” politikájának részeként. Magyarország 2013 decemberében nyitotta meg az első kereskedőházat Isztambulban.⁶⁰ 2015-ben az Eximbank is irodát nyitott a városban. A kétoldalú kereskedelmi forgalom a 2013-as 1,8 milliárdos szintről 2017-re 2,5 milliárd dollárra nőtt. A közvetlen külföldi tőkeberuházás 2002–2007 között Magyarországról Törökországba 23 millió dollárt, török részről Magyarországra 45 millió dollárt tett ki.⁶¹

A Magyarországon működő legismertebb török vállalatok a Liszt Ferenc

⁵⁷ Stabíl és erős Törökország az érdeklünk, [online], 2017. 01. 30. Forrás: miniszterelnok.hu [2018. 07. 21.]

⁵⁸ Bilateral Relations between Turkey and Hungary, [online], 2018. Forrás: mfa.gov.tr [2018. 07. 21.]

⁵⁹ Jegyzőkönyv az Országgyűlés Külügyi bizottságának 2016. október 4-én, kedden, 10 óra 19 perckor az Országház főemelet 55. számú tanácstermében megtartott részben zárt ülésének nyilvános részéről, [online], 2016. Forrás: parlament.hu [2018. 07. 02.]

⁶⁰ A kereskedőházak hatékonysága azonban megkérdőjelezhető. Magyar sajtóhírek szerint a török térségben működő öt kirendeltség 2013 és 2016 között egyetlen üzletet sem bonyolított le, üzemeltetésük azonban – melynek jogát az Adnan Polat vezette ALX Magyar–Török Kft. nyerte el – több milliárd forintot emésztett fel. HORVÁTH Csaba László: *Vége a magyar kereskedőházaknak: világszerte lehúzzák a rolót*, [online], 2018. 07. 27. Forrás: 24.hu [2018. 07. 29.]

⁶¹ Bilateral Relations between Turkey and Hungary, [online], 2018. Forrás: mfa.gov.tr [2018. 07. 21.]

Nemzetközi Repülőtér földi kiszolgálását 2006 óta ellátó Çelebi Ground Handling Hungary Kft, az 1974 óta hazánkban működő, burkolólapokban érdekelt EGE Seramik Kft, a Dunaharaszti központú TRANSEMEX közúti szállítmányozási vállalat, a 2013 óta logisztikai tevékenységet folytató Ekol Logistics, illetve a Budget vállalatot 2015-ben megvásároló Otokoç autókölcsönző. Az egyik legjelentősebb török befektető a Türk Telekom, mely 2010-ben az Invitel International cég megvásárlásával került a magyar piacra.

A két ország közötti kulturális együttműködés kiterjedt. Budapesten 2013 óta működik Yunus Emre Török Kulturális Intézet, és az Isztambuli Magyar Kulturális Központ is ugyanebben az évben nyílt meg (újra) Isztambulban. Magyarországon turkológia, Törökországban pedig hungarológia szakokon is tanulhatnak a hallgatók több egyetemen.

A Török Együttműködési és Koordinációs Ügynökség (TİKA) aktív magyarországi tevékenységet folytat. Számos projektet hajtottak végre az elmúlt években. A TİKA finanszírozta többek között a Szulejmán szultán türbéjének (síremlékének) felkutatását célzó Szigetvár környéki ásatásokat, Gül Baba, illetve Idrisz Baba türbéjének felújítását, illetve a Magyar Tudományos Akadémia Keleti Gyűjteményének kapacitásbővítését.⁶² Munkája elismeréseként a magyar miniszterelnök 2017-ben a Magyar Érdemrend Középkeresztjét adományozta a TİKA vezetőjének.⁶³

Annak ellenére, hogy az oszmánkori emlékhelyek felújítása és a Magyarországon népszerű Szulejmán című televíziós sorozat is a történelmi Magyarország meghódításának időszakát idézi fel, a törökökről kialakult kép a magyar közvéleményben mégsem ellenséges. Ennek egyik oka, hogy a későbbi időszakban az Oszmán Birodalom adott menedéket többek között a Rákóczi- és Kossuth-emigrációnak, illetve az első világháborúban is egy oldalon harcoltak a felek, amit szintén megőrzött a történelmi emlékezet. A turanizmus eszmeáramlatának megjelenése – mely a magyarok és törökök közös eredetét, a két nép hasonlóságát hangsúlyozza – tovább erősítette a törökökről kialakított pozitív képet.⁶⁴

A mindenkori magyar kormányok hagyományosan támogatják Törökország EU-csatlakozását. A magyar álláspont szerint a tárgyalásoknak igazságosnak kell lenniük, és ha Törökország teljesíti a csatlakozási kritériumokat, teljes jogú taggá kell válnia. Ugyanakkor, bár a magyar kormány következetesen támogatja

⁶² Magyarország. Projektek és tevékenységek 2014-2015, [online], 2015. Forrás: tika.gov.tr [2018. 07. 21.]

⁶³ Orbán Viktor laudációja Serdar Çam, a Török Együttműködési és Koordinációs Ügynökség (TİKA) elnökének kintutetése alkalmából, [online], 2017. 06. 30. Forrás: kormany.hu [2018. 07. 21.]

⁶⁴ A turanizmusról bővebben lásd ABLONCZY Balázs: *Keletre, magyar! A magyar turanizmus története*. Jaffa Kiadó, 2016.

a párbeszédet, nincs erős politikai akarat magyar részről arra, hogy Magyarország a csatlakozási folyamat motorjává váljon. A török csatlakozás előmozdítása nem volt elsődleges prioritás a 2011-es magyar EU-elnökség idején sem.⁶⁵

A magyar kormány, illetve a kormányközeli média narratívája a török EU-csatlakozással összefüggésben pragmatikus, érdek alapú. Azt emeli ki, hogy Törökország fontos partner, ezért kell folytatni a tárgyalásokat. Az ellenzék ezzel szemben, különösen a 2013-as Gezi parki események, illetve a 2016-os puccskísérlet óta elsősorban érték alapú narratívát használ. Kritizálják a török demokrácia állapotát, az emberi jogok sorozatos megsértését, illetve a média függetlenségének sérülését, mely folyamatok megnehezítik a török EU-csatlakozást. Mind a magyar kormány, mind az ellenzék gyakran hivatkozik példaként Törökországra, azonban eltérő előjellel. Míg az ellenzék elrettentő példaként emlegeti az Erdoğan-rezsimet, a kormányoldal követendő példaként tekint a török „illiberális” demokráciára.⁶⁶

A török EU-csatlakozáshoz a magyar közvélemény támogatóan áll (2010-ben a lakosság 52%-a támogatta). Ennek okai közül kiemelhetjük, hogy mindeddig egyetlen politikai párt sem akarta felkorbácsolni a törökellenes érzelmeket, például a történelmi sérelmekre, vagy a vallási különbségekre építve. A török EU-csatlakozás identitás alapú narratívája marginálisnak számít az országban.⁶⁷

⁶⁵ EGERESI Zoltán – SZIGETVÁRI Tamás: [FEUTURE EU 28 Country Report: Hungary](#), [online], 2017. Forrás: [feuture.uni-koeln.de](#) [2018. 07. 30.]

⁶⁶ Lásd például Orbán Viktor 2014-es tusnádfürdői beszédét. [Orbán Viktor teljes beszéde](#), [online], 2014. 07. 29. Forrás: [mno.hu](#) [2018. 07. 30.]

⁶⁷ EGERESI – SZIGETVÁRI: i. m.

Törökország és Közép-Európa

Törökország és Közép-Európa 1989 utáni kapcsolatának áttekintése

Közép-Európa, mint önálló földrajzi-politikai régió, nem jelenik meg elkülönülten a török politikai gondolkodásban. A térség egyes államaival Ankara nemzetközi szervezetek keretei között (Európai Unió, EFTA, NATO, EBESZ, Európai Tanács), illetve bilaterális alapon tart fenn kapcsolatokat. Mivel Törökország és a Visegrádi Négyek kapcsolatának bemutatásával külön fejezetben foglalkoztunk, a következőkben a Közép-Európaként definiált régió másik négy államának (Szlovénia, Svájc, Németország, Ausztria) Törökországgal fennálló viszonyát tekintjük át a kétpólusú világrend felbomlását követő időszakban.

A régió alapvetően német nyelvű államokból áll (kivételt képez Szlovénia, amely Jugoszlávia felbomlásával, 1991-ben lett független, s amellyel történelmileg Törökországnak nem volt komoly kapcsolata), melyekkel a hidegháború alatt váltak intenzívebbé a kapcsolatok. Azonban ezek minősége már akkor is eltért. Ezt a különbséget a legfontosabb védelmi együttműködést, a NATO-t illetően is láthatjuk. A négy állam közül csak kettő tag, ráadásul Törökország az országcsoportot megelőzve lépett be a szervezetbe (Törökország 1952-ben, Németország 1954-ben, Szlovénia 2004-ben).

Közös jellemző (Szlovénia kivételével), hogy a német nyelvű országokban jelentős török diaszpóra alakult ki az 1960-as évek elejétől kezdve. Az akkoriban kötött munkaerő-egyezmények célja a világháború utáni munkaerőhiány olcsó, és ideiglenesen maradó vendégmunkásokkal történő enyhítése volt. Azonban az 1973-as olajárrobbanás miatt megváltozott a bevándorlás dinamikája: a török állampolgárok ezután már inkább maradtak, sőt, megindult a családegyesítés révén a diaszpóra-közösségek kialakulása. Az elmúlt közel hatvan év során a török állampolgárok száma a régióban több millióra emelkedett. Ezzel együtt egy transznacionális közösség jött létre, amely egyszerre része Törökország és a befogadó állam bel- és külpolitikájának. A török közösség nagyságát tekintve viszont jelentős különbségeket látunk: Európán belül a legnagyobb csoportnak, mintegy 3 millió főnek Németország ad otthont. Ez a közösség mind számát, mind arányát tekintve komoly gazdasági és politikai erőt jelent, nemcsak Berlin, de Ankara számára is. Arányában hasonló nagyságrendet képvisel a közel 300 ezer ausztriai török is, míg Svájcban ennél jóval kisebb közösségről beszélhetünk (Szlovéniában elhanyagolható a számuk).

A politikai kapcsolatokat erősen befolyásolja a befogadó államok és a török diaszpóra kapcsolata, illetve Törökország beavatkozási törekvései a török állampolgárok megszólítására (UEDT megalapítása, YTB munkája stb.). Ezek a vizsgált időszakban folyamatosan napirenden voltak, elsősorban a németországi relációban: Ankara érzékenyen reagál az iszlamofób vagy törökellenes akciókra (lásd solingeni gyújtogatás 1993-ban), miközben a befogadó államok nem nézik jó szemmel, különösen az utóbbi pár évben a török vezetésnek a területükön folytatott politikai kampányait. Az AKP megítélése ráadásul a törökországi autoriter berendezkedés erősödése miatt romlott, főleg Németországban és Ausztriában. A bilaterális kapcsolatokban megjelenő nehézségek ráadásul kihatnak Törökország uniós csatlakozási folyamataira: Németország szava, mint az EU legerősebb állama, komoly súllyal esik latba a bővítést illetően. Ankara csatlakozási tárgyalásainak megindítását nagyban segítette a kereszténydemokrata-zöld kormánykoalíció, míg az Angela Merkel kormányzása alatt felvázolt különleges partnerségre már idegesen reagált a török diplomácia.

A régió gazdaságilag rendkívül fontos Törökország számára, azonban a vizsgált országokon belül Németország a legfontosabb, mivel a török kereskedelem mintegy 10 százaléka ezzel az országgal bonyolódik. Ezen túlmenően a német cégek fontos befektetők a török gazdaságban, ami miatt Ankara 2017-ben még a komolyabb diplomáciai csatározások idején sem merte a németek által kilátásba helyezett gazdasági szankciókat megkockáztatni.

Bilaterális kapcsolatok

Szlovénia

Törökország 1992. február 6-án ismerte el a független Szlovéniát. A török nagykövetség 1993 áprilisában nyílt meg Ljubljanában, a szlovén nagykövetség pedig 1996 szeptemberében kezdte meg működését Ankarában.⁶⁸ 2011. március 3-án Ankarában stratégiai partnerségi megállapodást írt alá Borut Pahor akkori szlovén és Recep Tayyip Erdoğan akkori török miniszterelnök.⁶⁹ A jó politikai kapcsolatot jelzik a kölcsönös magas szintű találkozók. Erdoğan 2012 májusában és 2015 márciusában járt Szlovéniában, utóbbi alkalommal már elnökként; Pahor pedig 2011 után 2014 januárjában látogatott – ekkor már szintén elnökként – hivatalosan Törökországba.⁷⁰

⁶⁸ *Relations between Turkey and Slovenia*, [online], 2018. Forrás: mfa.gov.tr [2018. 06. 02.]

⁶⁹ A megállapodás szövege angol nyelven: *Turkey/Slovenia Strategic Partnership*, [online], 2011. 03. 03. Forrás: ankara.veleposlanistvo.si [2018. 06. 02.]

⁷⁰ „The relations between Turkey and Slovenia will grow stronger in all spheres”, [online], 2015. 03. 30. Forrás: tccb.gov.tr [2018. 06. 02.]

A szlovén politika rendkívül pragmatikusan áll hozzá a Törökországgal fenn-tartott kapcsolatokhoz. A jó viszony megőrzése érdekében a szlovén politikai vezetés tartózkodott attól, hogy kommentálja a legtöbb nyugati országban komoly negatív visszhangot kiváltott török belpolitikai eseményeket, vagy, hogy kritizálja például Ankarát a migrációval kapcsolatos politikája miatt. A 2016. júliusi sikertelen puccskísérletet követően a szlovén elnök volt az első magas rangú EU-s vezető, aki Törökországba látogatott.⁷¹ 2017 májusában pedig egy maribori galériában bezárattak egy, a szíriai kurdokat bemutató fotókiállítást (Háború és a WWW: Kurdok Szíriában és Networking Weboldalak) azt követően, hogy a török nagykövetség tiltakozását fejezte ki a Törökországban terrorszervezetként nyilvántartott szíriai kurd Demokratikus Egyesülés Pártjának (PYD) népszerűsítése miatt.⁷²

Az alig kétmillió lakossal rendelkező Szlovénia számára Törökország fontos gazdasági partner. Szlovénia 2015-ös külpolitikai stratégiája Törökországot je-lölte meg a három kulcspiacegyikének az Egyesült Államok és Japán mellett.⁷³ Törökország számára ezzel szemben Szlovénia elsősorban mint az EU tagja, a szervezet döntéseit potenciálisan befolyásolni képes aktor értékes.

A kétoldalú kereskedelem az elmúlt években folyamatosan nőtt, 2015-ben összvolumene 1,15 milliárd dollár volt. Ami a befektetéseket illeti, Szlovéniában török kis- és középvállalatok vannak jelen elsősorban, az élelmiszer, textil és ékszer ágazatban. A legjelentősebb török érdekeltségű vállalat a Bayraktarlar Holding tulajdonában lévő Odelo, mely Audi, BMW és Mercedes autókhoz gyárt jelző- és LED lámpákat. A cég 2012-ben elnyerte „Az év befektetője” díjat, 2014-ben pedig „Business Excellence” díjat kapott.⁷⁴

Törökország egyre népszerűbb a szlovén turisták körében: 2014-ben a Törökországba látogató szlovén állampolgárok száma meghaladta a 41 ezer főt.

A török-szlovén viszony történelmileg nem terhelt. A mai Szlovénia területe nem volt része az Oszmán Birodalomnak. A nagyszámú török diaszpóra sem okoz feszültségeket, a 2002-es népszámlálás adatai szerint a törökök száma Szlovéniában ugyanis mindössze 259 fő volt.⁷⁵

⁷¹Marko LOVEC: [FEUTURE EU 28 Country Report: Slovenia](#), [online], 2017. Forrás: [feuture-uni-koeln.de](#) [2018. 06. 02.]

⁷²Nadia RIVA: [Exhibition on Syrian Kurds closes after Turkish embassy intervenes](#), [online], 2017. 06. 14. Forrás: [kurdistan24.net](#) [2018. 06. 02.]

⁷³LOVEC: i. m.

⁷⁴[Relations between Turkey and Slovenia](#), i. m.

⁷⁵Statistical Office of the Republic of Slovenia: [Population by ethnic affiliation, Slovenia, Census 1953, 1961, 1971, 1981, 1991 and 2002](#), [online], 2002. Forrás: [stat.si](#) [2018. 06. 03.]

Szlovénia hagyományosan támogatja Törökország európai uniós csatlakozását, amennyiben Ankara teljesíti az előírt kritériumokat. 2005-ben a szlovén lakosság 47%-a, 2013-ban 53%-a támogatta a török EU-tagságot, amivel Szlovénia a török csatlakozás egyik legerősebb támogatója.⁷⁶ Még a populista jobboldali Szlovén Nemzeti Párt is a török tagság támogatójaként lépett fel, az egyetlen ilyen típusú pártként Európában.⁷⁷

Svájc

Az Oszmán Birodalom első diplomáciai képviselőjét 1899-ben nyitotta meg Bernben. Svájc 1928-ban nyitott követséget Isztambulban, amit 1937-ben Ankarába helyeztek át, majd ami 1957-ben nagykövetséggé alakult.⁷⁸ A két ország diplomáciatörténetéből több különleges elem is kitűnik. Törökország történetének két meghatározó nemzetközi szerződését is Svájcban írták alá: a modern Török Köztársaság megalakulását fémjelző, a győztes török függetlenségi háborút lezáró lausanne-i békeszerződést (1924), valamint a Boszporusz és Dardanellák tengerszorosok ellenőrzési jogát török kézbe adó montreux-i konvenciót (1936).

A kétpólusú világrend felbomlását követő időszakból mérföldkönek tekinthető Pascal Couchepin svájci elnök 2008. novemberi törökországi látogatása, melynek során – szimbolikus gesztusként – Svájc Törökországnak ajándékozta azt az asztalt, amin a lausanne-i szerződést aláírták. 2010 novemberében Abdullah Gül viszonzta a látogatást: első török elnökként utazott hivatalos találkozóra Svájcba.⁷⁹

A kétoldalú politikai kapcsolatokat ezzel együtt számos feszültség is terheli. Ezek két fő forrása az örmény népirtási vita, valamint a jelentős méretű svájci török diaszpóra. 2003-ban a svájci parlament – a svájci kormány ódzkodása ellenére – népirtásként ismerte el az 1915-ös örmény tragédiát, ami Ankara komoly tiltakozását váltotta ki.⁸⁰ Svájc később ugyan közvetítőként lépett fel a Törökország és Örményország közötti tárgyalásokban, ez azonban nem tette semmissé a török ellenérzéseket.

Ami a svájci török diaszpórát illeti, törökök az 1960-as évektől érkeztek nagy számban Svájcba. Kezdetben vendégmunkások települtek át, majd később sok, elsősorban kurd és alevi menekült érkezett. A honosítottak aránya relatíve magas.

⁷⁶ LOVEC (2017): i. m.

⁷⁷ A párt egyik tagja elnökölte a török-szlovén parlamentközi baráti csoportot is. LOVEC: i. m.

⁷⁸ *Bilateral relations Switzerland–Turkey*, [online], 2018. Forrás: *eda.admin.ch* [2018. 06. 03.]

⁷⁹ *Relations between Turkey and Switzerland*, [online], 2018. Forrás: *mfa.gov.tr* [2018. 06. 03.]

⁸⁰ *Parliament recognises Armenian genocide*, [online], 2003. 12. 17. Forrás: *swissinfo.ch* [2018. 06. 03.]

2007-ben a Svájcban élő törökök közül 42 123 ember rendelkezett svájci állampolgársággal, szemben azzal a 72 633-mal, akik nem.⁸¹

A svájci török diaszpóra a török közügyekben nem tekinthető kifejezetten aktívnak, politikai beállítottságát tekintve pedig inkább (török) kormányellenes. A törökországi elnöki rendszer bevezetéséről döntő 2017-es népszavazáson a választásra jogosult svájci török állampolgárok 57%-a adta le a voksát. A leadott szavazatoknak mindössze 38%-a támogatta az elnöki rendszert.⁸²

A diaszpórán belüli feszültségek a 2016. júliusi törökországi puccskísérletet követően kiéleződtek. Nagy nyilvánosságot kapott az eset, amelyben két, akkor a berni nagykövetségen szolgálatot teljesítő török diplomata (egy sajtóattasé és egy követségi másodtitkár) ellen elfogatóparancsot adtak ki a svájci hatóságok azzal a váddal, hogy megpróbálták elrabolni és Törökországba szállítani egy török gyökerekkel rendelkező svájci üzletembert, amiért az állítólag támogatta a puccskísérlet elkövetésével vádolt Fethullah Gülen mozgalmát. A két diplomata ellen – akik azóta elhagyták az országot – 2017 márciusa óta büntetőeljárás folyik. A fentiek mellett kémkedéssel vádolják őket.⁸³

A Svájc és Törökország közötti kereskedelem keretét az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (European Free Trade Association, EFTA) adja: 1992 óta szabadkereskedelmi megállapodás van érvényben a szervezet és Törökország között. 2018. június 25-én a felek egy modernizált és kiterjesztett szabadkereskedelmi megállapodást írtak alá.⁸⁴ A kétoldalú kereskedelem 2016-ban 5,1 milliárd dollárt tett ki. Közel 800 svájci vállalat működött Törökországban, és mintegy 60 török cég volt jelen Svájcban. A közvetlen külföldi tőkeberuházás 2002 és 2016 között Svájc részéről elérte a 2,3 milliárd dollárt, míg Törökország ugyanebben az időszakban 760 millió dollár értékben fektetett be Svájcban. Ankara számára jelentős bevételi forrást jelent a turizmus is. 2016-ban 215 ezer turista utazott Svájcból Törökországba.⁸⁵

Németország

A török külügyminisztérium honlapján „az egyik legfontosabb szövetségesünk”-ként hivatkozik Németországra. Ankara számára Berlint elsősorban Európán belüli politikai és gazdasági súlya, Berlin számára Ankarát pedig egyedülálló geopolitikai

⁸¹ Hans-Lukas KIESER: *Türkei*, [online], 2014. 01. 07. Forrás: *hls-dhs-dss.ch* [2018. 06. 03.]

⁸² Urs GEISER: *Swiss Turks say No in controversial referendum*, [online], 2017. 04. 18. Forrás: *swissinfo.ch* [2018. 06. 03.]

⁸³ *Arrest warrant issued for Turkish diplomats*, [online], 2018. 06. 18. Forrás: *swissinfo.ch* [2018. 06. 03.]

⁸⁴ Bővebben lásd: *Free Trade Agreement – Turkey*, [online], 2018. Forrás: *efta.int* [2018. 06. 03.]

⁸⁵ *Commercial and Economic Relations between Turkey and Switzerland*. Forrás: *mfa.gov.tr* [2018. 06. 03.]

és geostratégiai elhelyezkedése teszi kulcsszereplővé. A két állam kölcsönös fontosságát mutatják a rendszeres magas szintű találkozók. Évente akár több hivatalos találkozóra is sor kerül elnöki, miniszterelnöki, illetve külügyminiszteri szinten egyaránt.⁸⁶

A hidegháborút követő időszakban az egyes német kormányok Törökország-politikája eltérően alakult. A Gerhard Schröder vezette Szociáldemokrata Párt–Zöldek koalíció alatt (1998–2005) Németország aktívan támogatta a török EU-csatlakozást. Ebben az időszakban (1999-ben) fogadták el a németek a kettős állampolgárságot lehetővé tevő jogszabály-módosítást is.⁸⁷ A 2005-ben hatalomra került Kereszténydemokrata Unió (CDU) élén Angela Merckellel a teljes jogú török EU-tagság helyett már inkább egy „különleges partneri státuszt” javasolt. A 2015-ös európai migrációs és menekültválsággal összefüggésben Merkel újra felfedezte Törökország központi jelentőségét. A kancellár komoly szerepet vállalt a 2016. március 18-án aláírt EU–Törökország megállapodás megszületésében, melynek elsődleges célja a Törökországon keresztül érkező menekülthullám visszafogása volt.⁸⁸

Az ezt követő időszak politikai konfliktusok sorát hozta a két állam viszonyában. Egy negatív spirál indult meg, melyben mindkét oldalon erőteljes szerepet játszottak a belpolitikai megfontolások a közelgő választásokra, illetve Törökországban népszavazásra tekintettel. 2016. június 2-án a Bundestag népirtásnak minősítette az 1915-ös örmény tragédiát, amire válaszul Ankara megakadályozta egy német parlamenti delegáció látogatását az Incirlik légibázisra. A törökországi puccskísérletet követően nagy visszhangot váltott ki Deniz Yücel és más újságírók, illetve Peter Steudtner német emberjogi aktivista törökországi letartóztatása, valamint Ankara német–török állampolgárok elleni sorozatos kiadatási kérelmei és azok megtagadása a német hatóságok részéről. Berlin megtiltotta török politikusok kampányolását német földön, illetve döntött az „Iszlám Állam” ellen harcoló német katonai kontingens Törökországból Jordániába történő áttelepítéséről.⁸⁹ Németország igyekszik normatív alapon nyomást gyakorolni a török rezsimre, ezzel egy időben szem előtt tartva azt a célt, hogy ne szigetelje el Törökországot és ne idegenítse el a németországi törököket.

⁸⁶ [Relations between Turkey and the Federal Republic of Germany](#), [online], 2018. Forrás: [mfa.gov.tr](#) [2018. 06. 03.]

⁸⁷ Stephen F. SZABO: [Germany and Turkey: The Unavoidable Partnership](#), [online], 2018. 03. 23. Forrás: [brookings.edu](#) [2018. 06. 03.]

⁸⁸ A menekültügyi megállapodásról bővebben lásd EGERESI Zoltán: [Ki mit nyert? Több mint egy évvel a menekültügyi „megállapodás” után](#), [online], 2017. Forrás: [svkk.uni-nke.hu](#) [2018. 06. 03.]

⁸⁹ EGERESI Zoltán: [Merre tovább? A német–török kapcsolatok a 2017-es német választás után](#), [online], 2017. Forrás: [svkk.uni-nke.hu](#) [2018. 02. 10.]

A Német Szövetségi Köztársaság 1960-ban kötött kétoldalú munkaerő-egyezményt Törökországgal, amit követően nagy számban kezdtek megjelenni török vendégmunkások német földön. Jelenleg mintegy 3 millió török származású ember él Németországban. Közülük 1,2 millióan német állampolgárok és szavazhatnak a német választásokon, míg 1,43 millióan vehetnek részt a török választásokon. Becslések szerint a németországi törökök körülbelül egyharmada kurd.⁹⁰

A német közvélemény túlnyomóan negatív véleménnyel van a jelenlegi Törökországról. Ehhez a 2015-ös menekültválság következtében felerősödött idegenellenesség és a németországi törökök és kurdok integrációjának sikertelensége körüli vita újbóli előtérbe kerülése mellett a törökországi politikai átalakulás járult jelentős mértékben hozzá. A németek kritikusan nézik az egyre autoriterebb irányt követő török politikát és az emberi jogok növekvő számú megsértését, valamint a törökországi társadalmi konfliktusok leképeződését Németországban a török diaszpóra etnikai, vallási, politikai törésvonalai mentén. Az ARD által 2017 szeptemberében készített felmérés szerint a német lakosság mindössze 12%-a támogatta a török EU-tagságot.⁹¹

A gazdasági megfontolások hagyományosan stabilizáló erőként lépnek fel a kétoldalú kapcsolatokban; a jó gazdasági viszony fenntartásában mindkét fél érdekelt. E gazdasági kapcsolat azonban erősen aszimmetrikus: Ankara sokkal jelentősebb mértékben függ Berlintől, mint fordítva. 2016-ban a kétoldalú kereskedelmi forgalom volumene 35,5 milliárd dollár volt, ebből 21,5 milliárd dollárt tett ki a német export Törökországba. Az egyenlőtlen gazdasági függést számos további adattal is alátámaszthatjuk. Az 1,2 ezer milliárd dollárt kitevő német kivitelben marginális a 21,5 milliárdos törökországi export, ezzel szemben a 142,5 milliárdos török exportnak 10%-a Németországba irányult, amivel Berlin a legfontosabb exportpartner pozícióját vívta ki magának. A közel 200 milliárd dollár értékű török behozatal mintegy 11%-a Németországból származott. A török befektetések összértéke nem éri el a németországi FDI egy százalékát, miközben a német tőke teszi ki a törökországi FDI 10%-át. A Németországból Törökországba irányuló közvetlen külföldi tőkebe-
ruházás 2002–2017 között meghaladta a 9 milliárd dollárt, ezzel Németország a 6. legnagyobb befektető az országban. A németországi törökök hazautalásai 2016-ban 954 millió dollárt jelentettek. Emellett Németország a legnagyobb „turistaküldő” ország: 2015-ben 5,6 millió, 2016-ban 3,9 millió német turista érkezett török földre.⁹²

⁹⁰ SZABO: *i. m.*, 4.

⁹¹ Uo.

⁹² EGERESI: *Merre tovább... i. m.*, 8–9.

Az AKP hatalomra kerülését követően széles hálózatot épített ki Németországban, amin keresztül befolyást gyakorol. Ennek a szervezetrendszernek a része a kölni központú Európai Török Demokraták Uniója (UETD) és a Török Iszlám Unió (DITIB) is. Fethullah Gülennek szintén széles hálózata van Németországban. Bár a puccskísérletet követően a szervezet németországi tagsága mintegy megfeleződött (150 ezerről 70 ezer főre), Németország így is a mozgalom európai tevékenységének központja.⁹³ A puccskísérletet követően német földön is aktívabbá vált török hírszerzés tevékenysége tovább mérgezi a kétoldalú viszonyt: Berlin több alkalommal is elfogadhatatlannak nyilvánította, hogy a török nemzetbiztonsági szolgálatok kémkednek németországi törökök után.

Ausztria

Törökország és Ausztria kapcsolatai történelmi léptékben messzire nyúlnak vissza. Mindkét fél emlékezetében máig ható nyomot hagyott Bécs 1683-as sikertelen oszmán-török ostroma. Napjaink török-osztrák politikai kapcsolatait szintén számos, bár az egykori birodalmi szembenállás helyett merőben más természetű konfliktus terheli. Az ellentétek a 2016. júliusi törökországi puccskísérletet követően felerősödtek. Külön visszhangot váltott ki például, amikor az osztrák hatóságok nem engedtek kampányolni török politikusokat Ausztria területén, vagy amikor Törökországhoz köthető mecseteket zártak be, illetve imámokat utasítottak ki az országból. A két állam politikai konfliktusa közös szövetségi rendszerükre is kihat. Azt követően például, hogy Bécs a török EU-csatlakozás felfüggesztését irányozta elő, Ankara válaszként blokkolta Ausztria részvételét a NATO partnerségi programjában.

A török EU-csatlakozás ellenzőinek száma Ausztriában tartósan, kiemelkedően magas mind a közvéleményt, mind a politikai szereplőket tekintve. Különböző Eurobarometer és egyéb felmérések szerint 2005 óta folyamatosan 65–80% között van a török tagságot elutasítók aránya.⁹⁴ 2005-ben Ausztria késleltette az európai uniós csatlakozási tárgyalások megindítását Törökországgal, azóta pedig számos alkalommal kijelentette, hogy amennyiben Ankara teljesítené a csatlakozáshoz szükséges kritériumokat, Ausztriában népszavazást fognak rendezni a török csatlakozásról – egy lényegében előre borítékolható eredménnyel végeredményben ellehetetlenítve azt.

A török csatlakozással kapcsolatos osztrák álláspontot erőteljesen befolyásolja

⁹³SZABO: i. m. 11.

⁹⁴ Mario GAVENDA: [FEUTURE EU 28 Country Report – Austria](#), [online], 2017. Forrás: [feuture.uni-koeln.de](#) [2018. 07. 10.]

az Ausztriában jelenlévő, mintegy 260 ezer főt számláló török diaszpóra, illetve a félelem az esetleges további török migrációtól, mely utóbbi félelmet a politika, különösen a populista és szélsőjobboldali pártok hagyományosan tudatosan tovább erősítenek.⁹⁵ Ausztria és Törökország 1964-ben kötött kétoldalú munkaerő-egyezményt. Ezt követően indult meg a török vendégmunkások nagyszámú érkezése. Integrációjuk kérdése körül a mai napig folyamatosak a viták a társadalom különböző szereplői között. Az osztrák jogszabályok nem ismerik a kettős állampolgárság intézményét. Napjainkban körülbelül az ausztriai törökök fele rendelkezik osztrák állampolgársággal.⁹⁶

Ami a gazdasági mutatókat illeti, 2017-ben a török import Ausztriából 1,4 milliárd dollárt, a török export Ausztriába 1,1 milliárd dollárt tett ki.⁹⁷ A 2002–2015 közötti időszakban Ausztria volt Hollandia után a második legnagyobb törökországi befektető, 9,3 milliárd dollárral.⁹⁸ Ki kell emelnünk a turizmusból származó bevételeket. Évente mintegy 500 ezer turista utazik Ausztriából Törökországba.

⁹⁵ Uo.

⁹⁶ [Relations between Turkey and Austria](#), [online], 2018. Forrás: [mfa.gov.tr](#) [2018. 07. 10.]

⁹⁷ Az adatok forrása: [UN Comtrade Database](#), [online], 2018. Forrás: [comtrade.un.org](#) [2018. 07. 10.]

⁹⁸ Kazım KESKİN: [Avusturya'nın Türkofobik Politikaları](#), [online], 2016. 11. Forrás: [setav.org](#) [2018. 07. 10.]

Törökország és a Balkán

Ankara Balkán-politikája 1989 után

Az 1990-es évek legelején a nemzetközi rendszerben bekövetkező változások és Jugoszlávia felbomlása kihívást jelentettek Ankara számára. A török döntéshozók több konfliktussal szembesültek egyszerre (Kaukázus, Irak, Jugoszlávia). A délkelet-európai régió belül a Nyugat-Balkánra kellett koncentrálniuk, hiszen a háborús konfliktust a török közvélemény, azon belül is különösen a vallásos rétegek és az országban élő balkáni diaszpóra külön érdeklődése övezte. A török kormányok, amelyek kezdetben Jugoszlávia egysége, majd pedig a tagállamok kiválása mellett foglaltak állást, igyekeztek közvetíteni a háborús felek között, azonban elsősorban nemzetközi, multilaterális szinten. Törökország segített a boszniai horvátok és bosnyákok közötti megegyezőstet alá hozni, illetve messzemenően támogatta a daytoni szerződést is; majd aktívan részt vett a bosnyák hadsereg kiképzésében és támogatásában.⁹⁹

A hazai érdeklődést jól mutatja, hogy Tansu Çiller miniszterelnök asszony 1994-ben Zágrábba és Szarajevóba is ellátogatott. Az iszlamista körök is megmozdultak, ami az egyik legnagyobb és leghíresebb török jótékonyági szervezet, az İHH megalakulásához is vezetett. Ahmet Davutoğlu, az ország későbbi, 2009–2014 közötti emblematikus külügyminiszterére is nagy hatással voltak az akkor Malajziában oktatott bosnyák hallgatói. ^ğ

Pár évvel később, a koszovói konfliktus idején is felajánlotta mediációs segítségét az akkori államfő, Süleyman Demirel és a külügyminiszter, İsmail Cem – igaz, a tárgyalások nem vezettek eredményre. A biztonsági dimenzió hangsúlyos volta miatt Törökország részt vett a különböző békemissziókban, így 1995 után ezerfős kontingenst küldött Boszniába az IFOR kötelékébe, később az SFOR majd pedig az EUFOR keretében is maradtak török csapatok Bosznia-Hercegovinában, elsősorban a bosnyákok lakta Zenica környékén. Az 1997-ben egy egész országra kiterjedő piramisjáték miatt összeomló Albániába küldtek csapatokat az Operation Alba keretében. Pár évvel később, a macedóniai albán–macedón konfliktus miatt kellett a különböző missziók keretében, úgymint az Essential Harvest, Amber Fox, Allied Harmony, Concordia és Proxima csapatokat küldeni a régióba.¹⁰⁰

Az 1999-es koszovói NATO-beavatkozást is támogatta Törökország, s a KFOR

⁹⁹ İhan UZGEL: The Balkans: Turkey's Stabilizing Role. In: Barry RUBIN – Kemal KIRIŞCI (szerk.): *Turkey in World Politics. An Emerging Regional Power*. Lynne Reinner, 2001, 49–70.

¹⁰⁰ EGERESI Zoltán: *Törökország és a Balkán, Külügyi Szemle*, 2013/1, 39–58.

kötélékében is megjelentek török katonai alakulatok, elsősorban az ország déli, török kisebbség által is lakott Prizren vidékén. Míg a jelenleg is aktív boszniai EU-FOR-ban a törökök elég nagy arányban képviseltetik magukat, addig a KFOR-ban a pár száz fős kontingens meglehetősen csekélynek mondható a mintegy 5000 főt számláló misszió nagyságához képest.

A 2000-es évek eleje után relatív stabilitás kora kezdődött a Balkánon, ami a külföldi missziók részbeni véget érését, illetve a csapatok folyamatos kivonását jelentette. A további szecessziós folyamatok vérontás nélkül mentek végbe (Montenegró kiválása szinte problémamentesen történt, Koszovó függetlenségi deklarációja nem vezetett újabb háborúhoz), amit Ankara elfogadott és támogatott. Az első államok között volt, amely elismerte Koszovó függetlenségét.

Ahmet Davutoğlu azóta híressé vált 2009-es szarajevói beszéde új töltetet vitt Törökország és a Nyugat-Balkán kapcsolatába: a csak pár hónappal korábban kinevezett külügyminiszter előadásában az oszmán uralom előnyeit emelte ki, mint a békét és prosperitást, s rámutatott, hogy a 16. században egy világbirodalom központjának számított a régió. A prosperitás pedig visszaállítható a megfelelő együttműködéssel – Törökország pedig kész erre. A beszédet több kritika is érte, különösen a közös múltból másképp gondolkodó szerbek körében.

Az erős történelmi referenciákat tartalmazó davutoğlui retorika alapján viszont (újra) megjelent a neooszmanizmus címke a török külpolitikát illetően, különösen a Balkán kontextusában. Noha ezt a török vezetés elutasította, többen fenyegetőnek látják a törökök aktivitását. Szemlátomást ez a Nyugat-Balkánon a bosnyák érdekek képviseletét és támogatását jelenti, ami ellenérzéseket szül a boszniai szerbek esetében; Milorad Dodik, a Republika Srpska elnöke többször is kritizálta Ankarát. Mások szerint viszont Ankara diplomáciai manővereinek súlyát és a „neooszmanizmus” térhódítását túlértékelik.¹⁰¹

Percepcióktól függetlenül tény, hogy Törökország aktívabbá vált a régióban, s 2010-ben elindított Szerbia és Bosznia bevonásával rendszeres, háromoldalú találkozókat, amelyek államfői, külügyminiszteri és később már gazdasági miniszteri szinten zajlottak. Azonban ezek törékenységét mutatja, hogy miután Recep Tayyip Erdoğan miniszterelnökként egy koszovói beszédében úgy fogalmazott, hogy „Koszovó Törökország, Törökország Koszovó” – ezzel is kifejezve elköteleződését az ország iránt – a szerb diplomácia igen hevesen reagált, s egészen 2018 elejéig kellett várni, hogy újabb elnöki szintű hármastalálkozóra kerülhessen sor.

¹⁰¹ Dimitar BECHEV: *Turkey in the Balkans: Taking a Broader View*, *Insight Turkey*, 2012/1, 131–146.

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a Nyugat-Balkán viszonylatában az AKP aktivitása voltaképp a háborúk miatt elvesztegetett 1990-es évek pótlása: az akkor Bulgáriával és Romániával kötött gazdasági egyezményeket a 2000-es években a Nyugat-Balkán országaival is aláírták.

Ankara jelentőségét a délkelet-európai államok számára a 2015-2016-os menekültválság mutatta meg. Törökország a 2011-ben kezdődő szíriai háború elején – amikor még egy viszonylag gyors lefolyású konfliktusra lehetett számítani – a nyitott kapuk politikáját folytatta, s több tábor is épített számukra.¹⁰² Azonban 2012 végétől változott a helyzet, mivel egyre nagyobb tömegek lépték át a határt, akik számára a török állam már nem épített újabb menekülttáborokat, illetve a konfliktus elhúzódásával a probléma akuttá vált. Az „Iszlám Állam” feltűnésével, a harcok török határhoz közeli területekre való kiterjedésével újabb hullám indult meg, így 2015 elejére az UNHCR adatai szerint már két millió szíriai menekült került az országba. Ez a tömeg – a már korábban Törökországban tartózkodó más országbeli menekültekkel, elsősorban afgánokkal együtt – 2015 folyamán egyre nagyobb számban indult meg Európa felé, elsősorban az égei-tengeri szigetek és a török tengerpart közelségét kihasználva.

Az éppen belpolitikai és biztonsági válságra koncentráló Törökország egészen 2015 őszéig kevésbé volt képes foglalkozni az üggyel.¹⁰³ Ezt végül az EU – azon belül is elsősorban Németország – kezdeményezésére sikerült kezelni, melynek keretében két nyilatkozatot is elfogadtak. A legutolsó, 2016 márciusában aláírt nyilatkozat végül garantálta az illegális úton Görögországba érkezők számának drasztikus visszaesését. Ezt támasztják alá az UNHCR adatai: míg 2014 folyamán 41 ezer ember kelt át illegális úton, addig 2015-ben már közel 857 ezer, végül a megállapodásnak köszönhetően 2016-ban már csak 173 ezer. A 2017-es esztendő ebből a szempontból kifejezetten „nyugodtnak” volt tekinthető, hiszen kevesebb, mint 30 ezer ember kelt át illegálisan a görög–török határon.¹⁰⁴ A menekültügyi nyilatkozat azonban nem jelenti azt, hogy a görög vagy bolgár határon megszűnt volna a nyomás; Ankarának jelentős szerepe van abban, hogy a szárazföldi határok előtt nem állnak hatalmas tömegek, illetve erőteljesen visszaesett a tengeri utat megkockáztatók száma.

¹⁰² Törökország a genfi konvenció menekültekre vonatkozó részét földrajzi limitációval írta alá: csak az Európából érkezők számítanak menekültnek Törökországban, így például a szíriaiak nem. Noha ez nem változott mindmáig, a törvényhozás speciális státuszt adott a szíriaiaknak, amivel bizonyos jogokat és az országban maradásukat garantálja.

¹⁰³ A 2015 júniusában tartott választás után nem sikerült az AKP-nak kormányt alakítani, így 2015 novemberében újabb választásra került sor. Eközben elindult a különböző terrorszervezetek elleni háború, ami több merénylet és Délkelet-Törökországban háborús viszonyok kialakulásához vezetett.

¹⁰⁴ UNHCR: [Operational Portal, Mediterranean Situation](#), [online], 2018. Forrás: [unhcr.com](#) [2018. 08. 03.]

A válság menedzseléséhez szükség volt Görögország és Törökország közötti egyezmények megkötésére, hogy zavartalanul megvalósulhasson az 1+1-es séma.¹⁰⁵ A görög szigetekről az emberek visszaszállítása meg is indult, az uniós adatok szerint 2016. március 21-e és 2018. július vége között mintegy 2224 embert küldtek vissza Törökországba.¹⁰⁶

A délkelet-európai államokat a 2016-os törökországi puccskísérlet után látványossá váló, a Gülen-mozgalom felszámolását célzó intézkedések nemzetközi szintérre történő kiterjesztése sem kerülte el. Ugyan a török diplomácia már 2013 végétől igyekezett tájékoztatni ezeket az államokat, hogy a területükön működő gülenista (vagyis FETÖ) iskolák veszélyt jelentenek, nem történtek intézkedések. A puccskísérlet után a török diplomácia viszont aktivizálta magát, s komolyabb nyomás alá helyezte ezeket az államokat. Ugyan iskolákat még nem zártak be, de több személyt kiadtak (Bulgária és Koszovó), miközben teret engedtek a Maarif Vakfí-nak, amely pontosan a Gülen-mozgalom iskolahálózatával szemben kíván egy ellen oktatási hálózatot építeni, melyhez már 2017-ben megkezdődtek az első iskolafelvásárlások a régióban.¹⁰⁷

A mozgalommal való harcnak azonban megvannak a maga korlátai: a délkelet-európai államok az EU kapujában nem engedhetik meg maguknak, hogy a törvényesen, akár évtizedek óta működő iskolákat vagy egyetemeket bezárják. A bevezetett technikai nehezítések inkább szimbolikusnak tekinthetők, a kiadatásokat pedig komoly hazai felháborodás követte, elsősorban Koszovóban. Ankara összességében jóval kevesebb sikert ért el a Balkánon, mint Afrikában vagy Ázsiában, ahol több ország készségesen számolta fel a gülenista intézményrendszert.¹⁰⁸

Az anyaország szerepében: oszmán örökség és a muszlim népek

Ankara balkáni országokkal fenntartott kapcsolatában fontos szerepet játszik a közös történelmi múlt és annak öröksége. Az Oszmán Birodalom részben balkáni államalakulatként fejlődött (földrajzilag Edirne, majd Isztambul mint fővárosok is oda kötöttek), s az ott élő népesség is fontos alkotóeleme volt a birodalomnak (elég csak a fejadónak nevezett devşirme intézményére vagy az oszmán államigazgatásban felülreprezentált balkáni népcsoportok fontosságára gondolni).¹⁰⁹

¹⁰⁵ Az egyezmény részleteiről lásd: EGERESI: *Ki mit nyert?... i. m.*

¹⁰⁶ Operational implementation of the EU–Turkey Statement, [online], Forrás: ec.europa.eu [2018. 08. 04.]

¹⁰⁷ Türkiye Maarif Vakfı Arnavutluk'ta eğitim kurumları satın aldı, [online], 2018. 08. 16. Forrás: turkiyemaarif.org [2018. 08. 04.]

¹⁰⁸ Afrika'daki 100 FETÖ okulu kapatıldı, [online], 2017. 09. 19. Forrás: CNN [2018. 08. 04.]

¹⁰⁹ İlber ORTAYLI: *Tarihimiz ve Biz*. Timaş, 2008, 73.

A több évszázados közös történelemnek természetesen meglehetősen eltérő a megítélése a 19. század elejétől egészen 1912-ig tartó, háborúkkal tarkított folyamat eredménye révén függetlenné váló, jellemzően keresztény többségű államokban. A kanonizált történelemírásokban az oszmán hódítást sok esetben a pusztítással, a visszamaradottsággal és erőltetett iszlamizációval azonosították – noha ezekről újabban sokkal árnyaltabb kutatási eredmények jelennek meg¹¹⁰ – míg a török részről a tragédia és exodus narratíva¹¹¹ mellett újabban egy prosperáló, mindenki számára előnyös, békét hozó együtt töltött évszázadok képe rajzolódik ki. Ugyanígy a muszlim népek is árnyaltabban állnak a kérdéshez, hiszen Oszmán Birodalom nélkül kétség kívül nem jelent volna meg az iszlám a térségben, ugyanakkor a birodalmi központtal ők is több esetben összetűzésbe kerültek (főleg az albánok), így az ő esetükben is ambivalens a kép.

A különböző narratívák pedig egyszerre vannak jelen mindkét félnél: míg a jelenlegi AKP-s török vezetés előszeretettel tünteti fel pozitívan a közös történelmet, addig a nemzeti radikális pártok (főleg Bulgáriában) kifejezetten problémásnak látják ezt. A nemzeti identitásépítésben a törökök által betöltött, általában negatívan értékelt kép miatt Ankara soft power képességei is felemásan érvényesülhetnek a régióban.

Az Oszmán Birodalom épített hagyatékán (több száz mecset, híd, karavánszeráj stb.) túlmenően a régióban maradt muszlim népcsoportok képezik Ankara érdeklődésének legfőbb tárgyát. Az Oszmán Birodalom kiszorulásakor több százezer balkáni muszlim menekült Anatóliába, de a 20. század folyamán a különböző konfliktusok vagy éppen áttelepedési egyezmények révén további milliós nagyságrendben kerültek muszlimok Törökországba. A lakosságcsere egyezményeket az 1922-es görög–török szerződés nyitotta meg, melynek keretében kb. 400 ezer muszlim és megközelítőleg egymillió ortodox görög cserélt országot.¹¹² A legutóbbi jelentősebb hullámra 1989-ben került sor, amikor Bulgáriából a „nagy kirándulásnak” nevezett eseménysorozat keretében 320–350 ezer bulgáriai török hagyta el hazáját (a következő két évben kétharmaduk visszatért).

¹¹⁰ Ina MERDJANOVA: *Rediscovering the Umma Muslims in the Balkans between Nationalism and Transnationalism*. Oxford University Press, 2013.

¹¹¹ Ebru BOYAR: *Ottomans, Turks and the Balkans: Empire Lost, Relations Altered*. Tauric Academic Studies, New York, 2007.

¹¹² A szerződés nem rendelkezett a Nyugat-Thrákiában élő muszlimokról, illetve az Isztambulban lévő görögökről, így azok továbbra is lakóhelyükön maradhattak. A két közösség helyzete az 1950-es évek derekától romlott jelentősen a ciprusi kérdés belpolitizálódása miatt. A görögellenes pogromok miatt az isztambuli görögök döntő része elhagyta az országot, míg komoly retorziók indultak meg a határ túloldalán élő törökökkel szemben.

A folyamatos bevándorlás miatt több milliós balkáni közösség alakult ki Törökországban. A balkáni kötődésűek számát nem lehet pontosan megmondani, a becslések a pár milliótól a 10–15 millióig terjednek. Ez utóbbi vélhetően túlzó szám, azonban a török politika is inkább a nagyobb számot használja; még akkor is, ha az immár többgenerációs albánok, bosnyákok, pomákok teljesen integrálódtak vagy asszimilálódtak a törökségbe.¹¹³ A balkáni kötődésű emberek nagy száma miatt sem hagyhatja figyelmen kívül Ankara a balkáni eseményeket.

Az esetükben hangsúlyozott közös történelmi múlt relatíve pozitív visszhangja mellett az is említést érdemlő, hogy ezen csoportok egy része kisebbségben, míg egyes államokban, mint Koszovó vagy Albániában éppen többségben van, s nem találkozik a többség részéről megnyilvánuló diszkriminációval. Ebből a szempontból a bosnyákok helyzete sem egyértelmű, ugyan immár ők teszik ki Bosznia lakosságának többségét, de a daytoni egyezmény a másik két államalkotó népcsoport, a szerbek és horvátok javára meglehetősen korlátozta ennek a többségnek az érvényesülését. Az etnicizált boszniai politikában ráadásul a horvátok Zágrábra, a szerbek Belgrádra számíthatnak, míg a bosnyákok számára nem egyértelmű, mely ország állhatna mögöttük.

¹¹³ Nurcan ÖZGÜR-BAKLACIOĞLU: Türkiye'nin Balkan Politikasında Rumeli ve Balkan Göçmen Dernekleri: Beklentiler, Roller ve Sorunlar. In: Semra Cerit MAZLUM – Erhan DOĞAN (szerk.): *Sivil toplum ve Dış Politika*. Bağlam, 2006, 77–118.

Ország	Létszám	Arány (%)	Státusz
Koszovó	1 600 000	92	Abszolút többség
Albánia	1 640 000	58	Abszolút többség
Bosznia és Hercegovina	1 850 000	51	Relatív többség
Macedónia	700 000	33	Nagy kisebbség
Montenegro	110 000	17	Jelentős kisebbség
Bulgária	900 000	8-14	Jelentős kisebbség
Szerbia	220 000	3	Jelentős kisebbség
Görögország (Kelet-Thrákia)	130 000	1	Kisebbség
Horvátország	50 000	1,5	Kisebbség
Románia	60 000	0,5	Kisebbség

2. táblázat
Muszlim népcsoportok létszáma a Balkánon¹¹⁴

Az eltérő létszám, politikai helyzet és státusz miatt Ankara nem ugyanolyan kapcsolatot ápol ezekkel a közösségekkel, noha alapvetően igyekszik „anyaországként” viselkedve segítséget nyújtani nekik.¹¹⁵ Hangsúlyozni kell, hogy Törökország a térségben az oszmán uralom alatt meggyökeresedett hanafi iszlám irányzatot képviseli, így az onnan érkező vallási anyagok, vagy éppen a régi mecsetek felújítása

¹¹⁴ Kerem ÖKTEM: *New Islamic actors after the Wahhabi intermezzo: Turkey's return to the Muslim Balkans*, European Studies Center, Oxford University, 2010.

¹¹⁵ ÖKTEM (2010): *i. m.*

a vahabbita iszlámhoz képest a helyi hagyományok megtartását jelenti, s a helyi közösségek is elfogadóbbak iránta.¹¹⁶

A támogatás kulcsa ebben az esetben a már említett Diyanet és a Törökország Diyanet Alapítvány (TDV). A Diyanet segítségét már az 1990-es évektől kezdve kérték a szűkös anyagi forrásokkal rendelkező bulgáriai és romániai muszlim közösségek. Mivel ezekben az országokban a muszlim vallásúak döntő része török, illetve Ankarát egyértelműen egy szekuláris államként, a „helyi iszlám” képviselőjeként látták az állami szervek szemben például az öböl-menti szervezetekkel, így már a rendszerváltás utáni években komoly támogatóvá léphetett elő. A Diyanet finanszírozza és látja el javarészt oktatókkal a muszlim oktatási rendszert Bulgáriában, így a három középfokú medreszét (Momcsilgrád, Rusze, Sumen) és a szófiai Felső Iszlám Intézetet. Ezen kívül több mint egy tucat törökországi imám dolgozik az országban. Romániában a középfokú iszlámoktatás a Kemal Atatürk Nemzeti Kollégiumban zajlik, szintén Ankara fenntartásában.¹¹⁷

A Nyugat-Balkán muszlim közösségeivel is szoros kapcsolatokat ápol Törökország, azonban ennyire direkt intézményi fenntartás nem valósul meg. Az együttműködés számos területe viszont megjelenik: könyvnyomtatás és -ellátás keretében több tízezer Koránt, illetve egyéb könyvet juttattak ezen közösségeknek, élénkek a személyes és oktatási kapcsolatok, valamint Ankara a mecsetépítésben is aktív, bár a TDV közreműködésével kevesebb mint tíz mecset épült a régióban. A Diyanet nagy hangsúlyt fektet a törökországi és a balkáni muszlim közösségek összekovácsolására, így jelentős mértékben támogatja az önkormányzatok közötti testvérvárosi kapcsolatokat, melyekben a helyi muftik kulcsszerepet töltenek be. A Diyanet bábáskodásával létrejövő önkormányzati kapcsolatok révén valósulnak meg a mecsetépítések, a kölcsönös látogatások egy része. Magasabb szinten a Diyanet rendszeresen megszervezi az Eurázsiai Iszlám Csúcsot (Avrasya İslam Şurası), amelyen a balkáni közösségek vezetői mellett részt vesznek a közép-ázsiai török köztársaságok képviselői is.

A muszlim népcsoportokon belül a törökök mintegy 12-15 százalékot tesznek ki, s elsősorban a terület keleti, Törökországhoz közelebbi részén élnek. Így jelentős kisebbséget alkotnak Bulgáriában, ahol erős politikai reprezentációval rendelkeznek, a Mozgalom a Jogokért és Szabadságért nevű pártjuk rendszeresen a parlamenti

¹¹⁶ Kerem ÖKTEM: Global Diyanet and Multiple Networks: Turkey's New Presence in the Balkans. *Journal of Muslims in Europe*, 2012/1, 27–58.

¹¹⁷ Adriana CUPCEA: The Turkish Diyanet and its Activities in the Muslim Community in Dobruja (Romania). In: Ednan ASLAN – Margaret RAUCH (szerk.): *Religious Education Between Radicalism and Tolerance*. Springer, 2018, 291–300.

helyek 10-15 százalékát szerzi meg, s többször is kormányra került. Törökök élnek még Romániában Dobrudzsában (itt egy népes tatár közösséggel együtt), míg több tízezres kisebbséget tesznek ki Macedóniában, Görögországban (elsősorban annak kelet-thrákiai részén) és Koszovóban. Ezek a közösségek mindenhol rendelkeznek politikai pártokkal, akiknek rendszerint sikerül parlamenti helyeket is szerezniük (Romániában és Koszovóban garantált a kisebbségi mandátum, Macedóniában pedig arányaiban elég jelentős hozzá, hogy koalícióban bejuttasson tagokat a parlamentbe), illetve megvan a saját civil szervezeti hálójuk is. Ankara a muszlim csoportokon belül, a többségi országok percepcióit többé-kevésbé figyelembe véve igyekszik támogatni ezen közösségek megmaradását. A magas szintű találkozók elhangzottak alapján kijelenthető, hogy a török kisebbséghez elsősorban „hídként” viszonyulnak, amely természetes kapcsolatot alkot a bilaterális viszonyokban.¹¹⁸

¹¹⁸ Kader ÖZLEM: *Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası (1991-2014)*. Dora, 2016.

Bulgária	1992	2001	2011
Teljes népesség	8 487 317	7 932 984	7 364 570
Törökök száma	822 252	746 664	588 318
Arányuk (%)	9,69	9,41	8,80
Macedónia	1991	1994	2002
Teljes népesség	1 964 285	2 063 964	2 022 547
Törökök száma	78 880	78 019	77 959
Arányuk (%)	4,02	3,78	3,85
Koszovó	1991	2006	2011
Teljes népesség	1 956 196	2 100 000	1 739 825
Törökök száma	10 445	8 400	18 738
Arányuk (%)	0,53	0,40	1,08
Románia	1992	2002	2011
Teljes népesség	22 810 035	21 680 974	20 121 641
Törökök száma	27 578	32 098	27 698
Arányuk (%)	0,12	0,15	0,14
Tatárok száma	22 754	23 935	20 282
Arányuk (%)	0,10	0,11	0,10

3. táblázat

A török kisebbség számának és arányának változása a Balkán államaiban
(Forrás: népszámlálások)

A muszlim és török közösségek támogatása érdekében a bevezetőben tárgyalt török intézményrendszer is felsorakozott. A TİKA a már az 1990-es években megjelent, de alapvetően a 2000-es években lett aktívabb. Bulgária és Görögország kivételével minden országban rendelkezik képviseleti irodával, legutóbb, 2016-ban Horvátországban nyitottak egyet.

A TİKA adatai szerint 1992 és 2017 között 3401 projektet valósítottak meg; ezek közel húsz százalékát Boszniában és Macedóniában, míg Koszovóban 17%-ot, Albániában 13%-ot, Montenegróban 9%-ot és Szerbiában csak 6%-ot.¹¹⁹

Ország	Albánia	BiH	Horvátország	Montenegro	Koszovó	Macedónia	Románia	Szerbia
Projekt	435	845	35	306	580	840	135	225

4. táblázat

A TİKA tevékenysége révén megvalósult projektek száma országok szerint

Noha a projektek száma csalóka mind a ráfordított összegek nagysága és a rendelkezésre álló időkeret különbözősége miatt, azonban így is sokatmondó, hogy a kirendeltség megnyitása óta éves szinten Boszniában 94 projekt valósul meg, Macedóniában 76, Koszovóban 48.¹²⁰

A Yunus Emre Intézet is aktív: az első külföldi kirendeltséget szimbolikus módon Szarajevóban nyitották meg, még 2007-ben. Azóta közel egy tucat kulturális intézet nyílt a régióban, olyan városokban, mint Tirana (2009), Szkopje (2010), Fojnica (2011), Pristina (2011), Prizren (2011), Bukarest (2011), Konstanca (2011), Shkodra (2012), Peja (2012), Podgorica (2014), Belgrád (2015) és végül Zágráb (2016).

Szintén az oktatáshoz kapcsolódóan, illetve a gülenista mozgalommal való küzdelem jegyében megindult az Ankarához kötődő párhuzamos iskolahálózat kialakítása: a Maarif Vakfı több iskolát is megvásárolt Albániában, Koszovóban és Boszniában.

Összességében a muszlim közösségek támogatása a balkáni államok vezetésének jóváhagyásával történik, s jelentős segítséget jelent a sokszor pénzügyi nehézségekkel küzdő kisebbségi közösségeknek, például Bulgáriában vagy Montenegróban. Ráadásul a „törökországi iszlám” a régióban elterjedt hanafi irányzatot képviseli; így a szekulárisnak tekintett Törökország támogatása még mindig jobb opciónak tűnik, mint az öbölmenti vagy éppen radikális irányzatok terjedése.

¹¹⁹ Faaliyet Raporu 2018, [online], 2019. Forrás: tika.com.tr [2018. 08. 10.]

¹²⁰ Uo.

A török intézményeken keresztül felújított mecsetek ráadásul szervesen kapcsolódnak a balkáni történelemhez, ezáltal pedig a közös örökséget sikerül megővni.

Gazdasági kapcsolatok

A balkáni régió országai a tervgazdaságból piacgazdaságba történő átmenetet, illetve egyes esetekben a háborús konfliktusokat is megszenvedték. Jugoszlávia felbomlásával ráadásul nőtt az államok száma, ami kisebb piacokat is jelent a török befektetőknek, ugyanakkor több versenyhelyzetet szolgáltat. A balkáni államok magas korrupciós kockázata kihívást jelent a török vállalatoknak, azonban úgy tűnik, hogy a földrajzi közelség és egyéb tényezők miatt vonzó célpont a török cégeknek. A Nyugat-Balkán viszonylatában az AKP külpolitikai aktivitása voltaképp a háborúk miatt elvesztegetett 1990-es évek pótlásaként is értelmezhető: az akkor Bulgáriával és Romániával kötött gazdasági egyezményeket a 2000-es években a Nyugat-Balkán országaival is aláírták.

A gazdasági szempontból az ország számára a régió három legnagyobb – és a török határhoz közelebb található – állama, Bulgária, Görögország és Románia jelentik a legfontosabb partnereket. Ezekben az országokban több ezer török vállalat működik – a balkáni török diaszpóra többsége is ezen országokban él. A balkáni gazdaságok közül sajátos helyzetben van Görögország. Egyrészt több évtizedes uniós tagsága miatt a leggazdagabb államnak számít a vizsgált országok között, amely nemcsak fontos migrációs célpont volt, elsősorban az albánok számára, de fontos befektető a régióban – ezzel komoly versenytársat is jelentett Ankarának. Azonban 2008-2009 után az euróválság miatt az uniós segítségre és komoly megszorításokra kárhoztatott ország gazdasági pozíciói megroppantak, ami egyébként a jelentős török–görög kereskedelem visszaesésében és török többlet kialakulásában is megmutatkozott.

Az exportorientált török kereskedelem a 2008-2009-es válság után magához térve jelentős fejlődésen ment keresztül. A teljes kereskedelem a 2010-es 299 milliárd dollárról 2016-ig 341 milliárdra nőtt, míg az export 113 milliárd dollárról 142 milliárdra, az import 185-ről 199-re emelkedett. A délkelet-európai országok súlya jelentős mértékben nem változott a vizsgált időszakban, az importot illetően 3-4 százalékos között változott, az exportban kissé magasabb, mintegy 6-7 százalékos a régió részesedése. A legfontosabb kereskedelmi partnerek Románia, Bulgária és Görögország, a balkáni török kereskedelem jelentős hányada, mintegy 80–90 százaléka ezekbe az országokba irányul, ami nem meglepő, hiszen ez a három

ország teszi ki a régió GDP-jének megközelítőleg 85 százalékát is.¹²¹ Míg ezekkel az államokkal tehát a kereskedelem eléri a milliárdos volument (a legmagasabb Romániával), addig a Nyugat-Balkán országaival jellemzően pár száz millió dollár értékű import-export zajlik.

A török import-exporton belül tehát ezen országok aránya meglehetősen alacsony, viszont a balkáni országok szemszögéből Albániát és Koszovót leszámítva Törökország egyik állam esetében sem számít meghatározó kereskedelmi partnernek. Az említett két országban sem lépi át a török kereskedelem a 10 százalékos határt, bár kétségtelen, hogy a többi közép- és délkelet-európai országhoz képest jelentősnek mondható. Koszovó esetében Törökország a negyedik legfontosabb partner.¹²²

A török befektetések aránya már nagyobb az egész tőke kivittlétlően, 2009-ben a 28 milliárdos török tőke kivittlétlől 28 százalékot tett ki a Balkán.¹²³ A kereskedelemhez hasonlóan ezen a téren is az uniós államok a meghatározóbbak: Romániában mintegy 6 milliárd dollár értékben fektettek be, Bulgáriában 2 milliárdot, Görögországban pedig 7 milliárd dollár értékben valósultak meg befektetések. A török cégek számos szektorban jelen vannak, így erősnek mondhatók az építőiparban (több autópálya építésében vesznek részt Albániában, Bulgáriában, Bosznia-Hercegovinában, Koszovóban, Szerbiában), a repülőtér építése és üzemeltetése terén (Koszovó, Macedónia), de szintén több országban vannak érdekeltségeik a telekommunikációs és a bankszektorban is. Albániában és Koszovóban a harmadik legnagyobb befektetőnek számít Törökország.

Bilaterális kapcsolatok

Albánia

A hidegháborús izolációt feladva Tirana igyekezett jó kapcsolatokat kialakítani a szomszédságával, így Törökországgal is. Ankara geostratégiai érdekeinek megfelelően szorosabb katonai együttműködésre lépett Albániával, 1992-ben katonai együttműködési megállapodást írtak alá. Az albán hadsereg modernizációja is török segítséggel indult meg, illetve 800 fős török kontingens is érkezett az ország segítségére a piramisjáték összeomlását követő válságban (1997).¹²⁴ A török kormány szintén támogatta az ország csatlakozását a NATO-hoz.

A török jelenlét az 1990-es évek elején gyorsan erősödött az országban.

¹²¹ SZIGETVÁRI: *i.m.*, 153.

¹²² SZIGETVÁRI: *i.m.*, 155.

¹²³ Uo.

¹²⁴ UZGEL: *i.m.*, 55–56.

Törökország a régió belül itt nyitotta meg a TİKA első irodáját, illetve a Gülen-mozgalom (vallás)oktatásban már a rendszerváltozást követő években megjelent és fontos pozíciókat szerzett.

Míg az 1990-es évek főleg a katonai együttműködésről szóltak, addig a 2000-es évektől előtérbe kerültek a gazdasági kapcsolatok. A Tirrén-tenger parti ország az egyik, Ankarával szorosabb gazdasági kapcsolatot tartó államok egyike: kereskedelmének közel tíz százaléka Törökországgal bonyolódik, ami régiós szinten a jelentősebbek közé tartozik. A török vállalatok is aktívak az országban, kiemelendő a Çalık Holding, amely komoly pozíciókat szerzett a telekommunikációs és a bankszektorban.

Az albán–török viszonyban sajátos helyet foglal el a Gülen-mozgalom. Nemcsak iskolahálózatot épített ki (jelenleg két egyetemmel, hat középiskolával, négy általános iskolával és öt óvodával rendelkezik), hanem a vallásoktatás jelentős része is az ellenőrzése alá került (öt medresze és egy felsőfokú oktatási intézmény). A mozgalom elleni fellépést Ankara szorgalmazta, de eddig szimbolikus lépéseken (török zászló használatának tiltása) túlmenően egyelőre nem történt semmilyen komoly intézkedés.

Bosznia-Hercegovina

Az elmúlt három évtizedben Jugoszlávia felbomlásának legvéresebb fejezetét átélő ország számíthatott Ankara és a török közvélemény legnagyobb érdeklődésére, rengeteg támogatás (gazdasági és politika egyaránt) nyilvánult meg a balkáni ország, de azon belül is a bosnyákok irányába. A bosnyák politikai (iszlám-fókuszú) mozgalom fejlődését figyelemmel kísérték Törökországban, elsősorban az iszlamista pártok és értelmiség, az Igazság és Fejlődés Pártjának 2002-es hatalomra jutása után pedig szinte természetes volt, hogy a két ország szorosabbra fogja fűzni a kapcsolatát.

Az AKP alatt a török közjogi méltóságok által egyik leggyakrabban látogatott orszaggá vált Bosznia-Hercegovina, mind külügyminiszteri, miniszterelnöki és államfői szinten sűrűn fordultak meg a vezetők Sarajevóban. Legutóbb a 2018-as elnökválasztási kampány során rendezett Sarajevóban nagygyűlést az AKP, amivel elsősorban az európai török diaszpórát kívánták mobilizálni – Bosznia tehát helyet biztosított egy egyértelműen török belpolitikai rendezvénynek, melyek meghívottai, célközönsége ráadásul nem is bosnyák állampolgárok, hanem a Nyugat-Európában élő törökök voltak.

Bosznia a már említett történelmi és kulturális okok miatt a balkáni török külpolitika egyik sarokköve. Ankara komoly erőfeszítéseket tett a szerb–bosnyák kapcsolatok

javítása érdekében. Ez Belgrád viszonylatában alapvetően sikeresnek is tekinthető, azonban a bosnyák–török közeledés a boszniai szerbek és horvátok körében már több ellenérzést szült. Milorad Dodik, a Republika Srpska elnöke többször bírálta Ankarát a boszniai beavatkozása miatt. Egy 2014-es tengeri hadgyakorlat során a Szokollu Musztafa nevet viselő török hadihajó Boszniába egy közös tengeri hadgyakorlatra küldését végül meg is akadályozta a horvát–szerb felháborodás.¹²⁵

A kapcsolatok féloldalságát mutatja, hogy a TİKA projektjeinek döntő része a bosnyákok által lakott területeken valósul meg, a török vállalatok is inkább a Bosznia-hercegovinai Föderációban aktívabbak, s míg a Yunus Emre Intézet több fiókéntézzettel rendelkezik a föderáció területén, addig a Republika Srpskában nincs jelen.

Bulgária

A közös bolgár–török határ miatt mindkét ország számára fontos volt a jó kapcsolatok kialakítása 1989 után. A két korábbi frontország esetében (Bulgária a Varsói Szerződés volt tagja, Törökország 1952 óta a NATO tagja) a kétoldalú kapcsolatokban a biztonsági megfontolások fontos szerepet játszottak az 1990-es évek elején. A török vezérkari főnök, Doğan Güreş 1991-es szófiai látogatása során megállapodást írtak alá, hogy a határ két oldalán 15 km-s mélységig nem tartanak hadgyakorlatokat, és katonai együttműködésre lépnek. Egy évvel később barátsági, jószomszédi és védelmi szerződést kötött a két ország.¹²⁶

A két ország kapcsolatát alapvetően befolyásolja a Bulgáriában élő, mintegy 600–800 ezer főt számláló török kisebbség, illetve a jellemzően az 1980-as évek legvégén Törökországba menekült és hosszabb távon is ott maradt kb. 200 ezer fő. Ez utóbbiak sajátos csoportot képviselnek, mivel bolgár állampolgárságuk megtartásával aktívan részt vesznek a helyi politika alakításában – méghozzá a bulgáriai török pártra leadott szavazatok révén. A legjelentősebb bulgáriai török párt, az 1991 óta folyamatosan a parlamentben lévő Mozgalom a Jogokért és Szabadságért (HÖH) nagyon komolyan profitál a „határon túli” szavazatokból, így rendszerint szavazatainak 10–15 százalékát kapja külföldről. Azonban nemcsak a Törökországban felállított szavazóhelyiségeken keresztül tudja ez a közösség befolyásolni a HÖH eredményét, hanem az úgynevezett választási turizmus által is: a bulgáriai választások alkalmával Törökországból buszok százai érkeznek, hogy Bulgárián belül tegyék le több ezren a voksukat.

¹²⁵ Đorđe PAVLOVIĆ: The Future of the Trilateral Cooperation among Bosnia and Herzegovina, Turkey, and Serbia. In: *Current Turkey-Serbia Relations*. SAM Report, 2016, 19–38.

¹²⁶ UZGEL: i. m., 57.

A baloldali és szekuláris elveket valló, önmagát liberális pártként definiáló HÖH jelenik meg a török kisebbség érdekeinek legfontosabb védelmezőjeként, azonban szemben a többi régióban található török párttal, kifejezetten rossz a kapcsolata Ankarával. A 2013 elejéig hivatalban lévő pártelnökkel, Ahmet Doğannal az utolsó években Recep Tayyip Erdoğan nem is volt hajlandó találkozni, helyette a pártot elhagyó renegátokat (például Kasim Dal) támogatta. Később, amikor 2015 decemberében puccsszerűen leváltották Lütfi Mestan pártelnököt, aki erőteljes támogatásáról biztosította Törökországot, mikor az lelőtte a légterét megsértő orosz Szu–24-es repülőgépet, újabb szög került az AKP–HÖH közötti jó kapcsolat koporsójába. Mestan 2016 elején komoly anyaországi támogatással (mind finansziális, mind politikai) új pártot alapított Demokraták a Felelősségért, Szolidaritásért és Toleranciáért azaz DOST¹²⁷ néven, majd indult a 2017 tavaszi választáson, ahol a szavazatoknak ugyan csak két százalékát szerezte meg, de ezzel is messze jobban szerepelt, mint a HÖH ellenében alapított egyéb török pártok valaha. A sikerében pedig közrejátszott az AKP politikusainak a kampánya is a Törökországban élő bulgáriai törökök körében, noha a szavazóhelyiségek – s ezzel a lehetséges szavazatok – számának drasztikus visszavágása a választási törvény megváltoztatásával ennek hatását csökkentette.

Az alapvetően jó diplomáciai és gazdasági kapcsolatok ellenére a Szófia és Ankara közötti viszonyt rendszeresen megterheli a nemzeti radikális bolgár pártok törökellenes retorikája. Mivel a bolgár nemzetépítés egyértelműen az Oszmán Birodalommal folytatott harc keretében zajlott, a Zsivkov-rendszer pedig erőteljesen épített a nacionalizmus felkorbácsolására, emiatt 1989 után a nemzeti radikális pártok előszeretettel vették napirendre a „török kérdést”, így a kisebbség mellett a HÖH tevékenységét (ötödik hadoszlop), illetve magának Törökországnak a kritikáját. Ezek a pártok komolyan elítélték a DOST támogatását. Korábban Volen Sziderov a bolgár nemzeti radikális párt, az ATAKA vezetőjeként tett durva törökellenes kijelentéseket.

A szoros gazdasági kapcsolatok mellett megemlíthető az energetikai együttműködés: Törökország Bulgária felől is kap orosz földgázt. Szófia számára pedig kifejezetten fontos, hogy a Közel-Keletről Törökországon át Európa felé futó vezetékek (vagy éppen a Török Áramlaton keresztül érkező orosz gáz) az ő területén fússanak át.

A két ország közötti kapcsolat további sarokpontja a határvédelem, illetve a határvédelmi együttműködés. A bolgár–török határon Bulgária már 2012-től

¹²⁷ Törökül a „dost” szó barátot jelent.

elkezdett határkerítést építeni, ami az illegális migrációt délebbi irányba terelte – mivel Görögország is hasonlóan megnehezítette a szárazföldi határszakaszon történő áthaladást, emiatt az égei-tengeri útvonal már 2015 előtt is fokozódó nyomás alá került –, viszont szoros együttműködést igényelt a két ország között. Ez 2015 őszétől fokozódott, mivel az égei-tengeri útvonal lehetséges lezárásának köszönhetően félő volt, hogy érdemben fog növekedni a Bulgária irányába tartó irreguláris migráció, viszont ezt a török hatóságokkal való együttműködésnek köszönhetően sikerült elkerülni.

Görögország

Görögország és Törökország jelenkori kapcsolatát több vitás kérdés terheli, így a többi balkáni országhoz képest sokkal több feszültségforrás van jelen a két ország viszonyában. Ide tartozik az égei-tengeri határok és a légtér kijelölése, a görög szigetek demilitarizációja és egymás kisebbségeinek helyzete. Mindezt pedig a több évtizedes ciprusi kérdés¹²⁸ tetézi, amely megoldatlansága és a sziget-ország fenyegetettsége állandó problémát jelent mind Athénban, mind Ankarában.

Ezek együttesen oda vezettek, hogy Görögország a hidegháború végével nagyobb fenyegetettségben érezte magát, mivel úgy vélte, hogy a Szovjetunió megszűnése miatt a nyugati NATO-szövetségesek szemében csökkent a jelentősége, ami gyengítette pozícióit Törökországgal szemben. Noha a görög katonai kiadások arányaiban a NATO-n belül a legmagasabbak közé tartoznak, ez is kevés, hogy a 10 milliós állam ellensúlyozni tudja a 60–80 milliós Törökország katonai képességeit.¹²⁹

Ezek a problémák oda vezettek, hogy Görögország állandóan ellenezte Törökország uniós tagságát, sőt, 1996-ban nem sokon múlt, hogy Imia (törökül

¹²⁸ A korábban oszmán, majd brit fennhatóság alá került sziget lakosságának kb. 20 százaléka török, a fennmaradó 80 százalék többségében görög etnikumú. Az 1960-ban brit uralom alól felszabaduló sziget függetlenségére és az ott élő etnikumok védelmére Görögország és Törökország is garantori státuszt kapott. A szigeten a két nép közötti feszültségek többször vezettek konfliktusokhoz, amire Ankara beavatkozását helyezte kilátásba. Az intervenció végül 1974-ben következett be, amikor a szigetet egy puccs keretében görög katonák megpróbálták egyesíteni Görögországgal. A török intervenció eredményeképp a sziget 34 százalékát megszállták a török csapatok, majd 1983-ban kikiáltották az Észak-Ciprusi Török Köztársaságot, amit Ankarán kívül nem ismer el senki. A sziget azóta is megosztott, míg északi részét szinte csak törökök, a délit döntő többségben görögök lakják. Noha a két szigetrész közötti egyesítési tárgyalások az ENSZ égisze alatt folyamatosak az utóbbi években, egyelőre nem vezettek eredményre.

¹²⁹ Amikam NACHMANI: What Says the Neighbor to the West? On Turkish-Greek relations. In: Barry RUBIN – Kemal KIRIŞCI (szerk.): *Turkey in World Politics. An Emerging Regional Power.* Lynne Rienner, 2001, 71–93.

Kardak) égei-tengeri kis sziget (szikla) fennhatósága miatt ne keveredjen háborús konfliktusba a két ország. A két ország közötti viszonyoknak szintén nem tett jót, hogy a Kurdisztáni Munkáspárt vezérért, Abdullah Öcalant 1999 elején épp aktuális rejtékhelyéről, a kenyai görög nagykövetségről való távoztában tartóztatták le.¹³⁰

A két ország közötti kényes viszonyba az 1999-es, mintegy 25 ezer ember halálát jelentő Márvány-tenger környéki földrengés hozott fordulatot: Görögország George Papandreou külügyminiszter vezetésével jelentős segítséget ajánlott fel, és a szomszédokkal való kapcsolatok normalizálásában érdekelt Ismail Cem személyében megfelelő partnert talált. Hamarosan a két ország között számos egyezmény született, s noha a ciprusi kérdés miatti ellentéteket nem sikerült félretenniük, látványosan javultak a kapcsolatok. Az 1999-es helsinki csúcson Athén nem vétózta meg Törökország tagjelölti státuszát, ami hatalmas lendületet adott az europaizációs folyamatoknak.

A relatíve jó viszonyt Ciprus 2004-es uniós csatlakozása árnyékolta be; mivel a szigetország egyesítése nem sikerült a 2004-es Annan-terv keretében tartott népszavazással (a görög ciprióták elutasították a tervet). Az ügy megoldatlansága miatt 2006-tól kezdve Nicosia több fejezetet blokkolt, ami de facto az uniós tárgyalások megrekedését jelentette, s ebben a helyzetben Athén a háttérből a korábbiakhoz hasonlóan támogatta Ciprust.

Az utóbbi évek újabb problémákat hoztak a két ország számára. A folyamatos illegális bevándorlás miatt Görögország kerítést épített a görög–török határra, majd pedig a 2015-ös menekültválság után, az EU és Törökország között folytatott tárgyalások miatt szorosabb határvédelmi együttműködés alakult ki a két ország között.

A 2016-os puccskísérlet után Görögországba menekült katonák és egyéb, a Gülen-mozgalomhoz kapcsolódó személyek kiadatásának ügye terheli legújabbban a két ország kapcsolatát. A török fél kérését görög bírósági döntésre alapozva visszautasította Athén – azóta állandó diplomáciai csatározást váltva ki. A török külpolitikára a puccskísérlet után jellemzővé váló csere-politika miatt a 2018 nyarán egy szerencsétlenség miatt a határ túloldalára került két görög katonát is a szökött törökök kiadatására kívánja felhasználni Ankara – ezzel további bizonytalanságokat okozva.

Horvátország

A két állam közötti kapcsolatok jónak mondhatók. Törökország az első között ismerte el a függetlenné váló Horvátországot. A két ország közötti kapcsolatok

¹³⁰ NACHMANI: i. m., 76.

a 2010-es években aktívabbá váló török külpolitika idején váltak intenzívebbé. Zágráb, elkerülendő, hogy kimaradjon a 2010-ben indított szerb–bosnyák–török trilaterális találkozók előnyeiből, elindított egy ahhoz hasonló, horvát–bosnyák–török mechanizmust, azonban az ország uniós csatlakozása után ez a fórum több évre leállt.

Úgy tűnik, a kapcsolat az utóbbi években újra intenzívebbé válik: egyrészt 2017-ben megnyitotta helyi képviselőtét a TİKA, másrészt 2018 elejétől újraindultak a horvát–bosnyák–török trilaterális találkozók.

Koszovó

Törökország az első államok között ismerte el Koszovó függetlenségét 2008 februárjában. Ugyanakkor Ankara már korábban is támogatta a születő államot diplomáciailag, illetve török kontingens folyamatosan szerves részét képezte a KFOR-nak. Pristinának szüksége is volt az erős szövetségesre, ami miatt a török diplomáciai közeledést jó szívvel fogadták. A diplomáciai közeledés kedvezett a gazdasági kapcsolatok elmélyítésének, így hamarosan a török vállalatok komoly szereplőkké váltak, elsősorban az infrastrukturális beruházások terén. A török Limak építette és működteti a pristinai repteret, s komoly autópálya-koncessziót nyert a Bechtel-Enka vállalatcsoport.

A két ország szoros kapcsolatát a 2018 elején kirobbant kiadatási botrány is mutatja. Koszovóban a Gülen-mozgalom öt iskolát működtet, amelyek angol nyelvű, nemzetközi szinten is versenyképes oktatást nyújtanak a felső középosztály vagy felsőosztály tagjainak. A török állam kérésének eleget téve 2018 áprilisában viszont öt oktatót kiadtak, ami felháborodást váltott ki országszerte. A miniszterelnök, Ramush Haradinaj le is váltotta a nemzetbiztonsági vezetőt, arra hivatkozva, hogy az a tudtán kívül hajtotta végre az akciót.

Macedónia

Ankara nagyon jó kapcsolatot ápol a kis területű, ugyanakkor fontos stratégiai elhelyezkedéssel rendelkező balkáni állammal. A második ország volt, amely elismerte függetlenné válása után, illetve az első, amely nagykövetséget nyitott Macedóniában 1993-ban. Az elismerést követő években több védelmi és biztonsági együttműködési szerződést is aláírt a két ország.¹³¹

A két ország közötti kapcsolatok gyors fejlődésének kedvezett, hogy Macedóniának szinte minden szomszédjával vannak vitás ügyei (a csak nemrégiben megoldódott név vita Görögországgal, a macedón–bolgár identitás vita, az albánok helyzete stb.) emiatt Szkopje is fogékonyabb volt Ankara közeledésére, főleg Görögország ellenében.

¹³¹ UZGEL: i.m., 60.

A görög blokád (1992–1995) alatt Törökország nyersanyagokkal is támogatta Szkop-jét, megelőzendő, hogy a boszniai konfliktushoz hasonló incidensek történjenek.¹³²

A jó kapcsolatokban közrejátszik a török kisebbség relatíve jó helyzete (az ország lakosságának mintegy 4-5 százalékát teszik ki), továbbá az albánságon belül valóságosabbnak tartott macedóniai albánság nyitottsága a törökök irányába. Noha közvetlen kapcsolatot nem sikerült kimutatni, de felmerült, hogy 2014-ben a Besa mozgalom Ankara támogatásával jött létre (a párt 2016-ban bejutott a parlamentbe, noha továbbra sem számít meghatározó tényezőnek).¹³³

Montenegró

Montenegróval a török diplomáciai kapcsolatok kialakítására nem sokkal függetlensége kikiáltása után, 2006. július 3-án került sor.¹³⁴ A kis területű balkáni ország NATO-csatlakozását támogatta Törökország, illetve a régió stabilitásának biztosítása érdekében szintén üdvözli az uniós csatlakozási folyamat előrehaladását. A kis piac miatt a török vállalatok kevésbé aktívak az országban, a két állam közötti kereskedelem is marginálisnak mondható.

Románia

A mintegy 19 millió lakosú balkáni országgal jó kapcsolatokat ápol Ankara: a legfontosabb gazdasági partner a térségből. A két ország közötti jó viszonyban az is közrejátszik, hogy a kis létszámú, mintegy 30 ezer főt számláló dobrudzsai török és a szintén hasonló nagyságú tatár közösség rendelkezik saját politikai érdekvédelmi szervezettel, a román alsóházban is biztos parlamenti mandátuma van, saját – Törökország által fenntartott – vallási-világi középszintű oktatási intézménynek is birtokosa.

Törökország támogatta Románia NATO-s csatlakozását, és azóta is jónak mondható a politika-katonai együttműködés a két állam között. 2011-ben stratégiai partnerségi szerződést írt alá a két fél. Moszkva ukrajnai beavatkozása után a korábbi együttműködés újabb lendületet kapott, s létrejött egy háromtagú együttműködési mechanizmus Lengyelország, Románia és Törökország között.

A törökök nem követték az Oroszországot sújtó szankciókat, sőt, úgy vélték, hogy ez kedvezett is a török termékek eladásának, azonban a konszolidált álláspont nem jelentette azt, hogy Ankara ne építette volna tovább a gazdasági-politikai kapcsolatait Ukrajnával vagy Romániával és Lengyelországgal.

¹³² UZGEL: i.m., 60.

¹³³ Sinisa Jakov MARUSIC: [New Macedonia Albanian Party Denies Erdogan Link](#), [online], 2014. 11. 24. Forrás: [balkaninsight.com](#) [2018. 08. 06.]

¹³⁴ [Türkiye-Karadağ Siyasi ilişkileri](#), [online], 2018. Forrás: [mfa.gov.tr](#) [2018. 08. 07.]

Szerbia

Ugyan Törökország a délszláv válság elején még Jugoszlávia egyben tartása mellett foglalt állást, 1992-től ezt megváltoztatta, s a bosnyákok támogatásával Belgrád ellenérzését váltotta ki. A háborút követő közel egy évtizedben nem javult lényegesen a két ország kapcsolata, a koszovói válság alatt közvetítési kísérletek is kudarcba fulladtak. Koszovó függetlenségének gyors elismerésével rövid időre be is fagytak a szerb–török kapcsolatok, azonban mindkét fővárosban világos volt, hogy ez az állapot nem maradhat fenn sokáig.

A diplomáciai kapcsolatokban a 2009-es év hozott változást, amelyben kulcszszerepet játszott Tadić szerb államfő isztambuli látogatása, melynek során a szerb vezetés meggyőződött arról, hogy gazdaságilag igen gyümölcsöző lehet a két ország közötti együttműködés. Ennek köszönhetően hamarosan szabadkereskedelmi megállapodás született, illetve megindult a két ország közötti közeledés, amely részben Boszniára fókuszálva életre hívta a szerb–bosnyák–török trilaterális találkozók sorát (ez hamarosan gazdasági fórumokkal egészült ki), illetve megszületett a szerb parlament nyilatkozata a szrebrenicai mészárlásról. Az ígéretes kapcsolatokat Erdoğan 2013-as kevésbé szerencsés koszovói kijelentése árnyékolta be (egy időre le is álltak a trilaterális találkozók), azonban 2018-ban újra javuló kapcsolatokat láthatunk.

Konklúzió

A tanulmány kísérletet tett arra, hogy felvázolja Törökország jelenkori kapcsolatát a közép-európai (külön vizsgálva a V4-eket) és balkáni térséggel. Ankara számára két régió kap nagyobb szerepet: a Németország dominálta közép-európai térség (részben a meghatározó gazdasági kapcsolatok, részben a több milliós török diaszpóra miatt), illetve a földrajzi közelség és közös történelmi múlt, valamint muszlim népcsoportok miatt érdekszférának tekintett Balkán. A török külpolitikában a V4-országokkal (maga a V4 kifejezés is mostanság kezd megjelenni Törökországban, elsősorban a magyar külképviseletek munkájának köszönhetően) kevésbé épültek ki szoros kapcsolatok: a hidegháború alatt jelentősebb gazdasági együttműködés nem jöhetett létre, és a Nyugat-Európába irányuló török kivándorlás is elkerülte az országcsoportot, ahol így nem jött létre számottevő diaszpóra.

A Balkán földrajzilag Törökország kapuja Európa felé. A régión keresztül valósul meg Törökország kereskedelmének jelentős része a közép- és nyugat-európai államokkal, miközben Délkelet-Európán keresztül utazott és utazik mind a mai napig az EU-ban élő török diaszpóra is. A másik irányból Törökország jelenti a hidat a Közel-Kelet felé, ami 2015 óta a felerősödött migrációs nyomás miatt különösen felértékelte Ankara szerepét nemcsak a határországok, Bulgária és Görögország, de az úgynevezett „balkáni útvonalon” lévő többi állam számára. A Balkán tranzitjellege mellett otthont ad egy megközelítőleg egymillió lelket számláló török kisebbségnek, s további több millió muszlimnak, akik irányába Ankara különösen nagy érdeklődést mutat. A régió viszonylag kis és fejletlenebb gazdaságai ellenére fontos célpontot jelent a török befektetők és kereskedők számára.

Az elmúlt években a török belpolitika erőteljes begyűrűzése a külkapcsolatok alakításába új szintre vitt a közép-európai és balkáni országokkal fennálló kapcsolatokba. A muszlimok, elsősorban a bosnyákok helyzetének követése, Bakir Izetbegović gyakori törökországi látogatásai nemcsak a jó viszonyt jelzik, hanem politikai marketing célokra is hasznosak, különösen a vallásosabb, Törökországban élő bosnyák származású török állampolgárok megnyerésére. A Srebrenicára való emlékezés és egészen államfői szinten történő rendszeres említése is részben ezeket a húrokat pedzegeti – ráadásul a törökországi iszlamista mozgalomra a boszniai háború és az Alija Izetbegović által képviselt ideológia is hatott.

A német reláció ebből a szempontból speciálisabb, hiszen több millió ott élő török állampolgár helyzete befolyásolja. A mindenkor török kormányok – más kormányokhoz hasonlóan – figyelemmel kísérik a külföldön élő állampolgárok

helyzetét. Ugyanakkor az AKP alatt – az UETD megalapításával – egyre nagyobb hangsúly helyeződött a szavazatok szerzésére és mozgósításukra. Ahogy a dél-kelet-európai országokban sem nézik mindenhol jó szemmel a török aktivitást, úgy Németországban is átértékelődött az utóbbi években Ankara tevékenysége. Mindez szorosan összefüggött a török vezetés megítélésének romlásával, az ország politikai rendszerének autoriterré válásával. Az így kialakult feszültség konfliktushoz vezetett, amely a 2017-es népszavazási kampány idején ütközött ki, amikor Berlin megtiltotta, hogy a korábbiakkal ellentétben vezető törökországi politikusok kampányoljanak az ország területén. Igaz, Hollandia esetében még látványosabb konfliktusra került sor, ami végül a diplomáciai kapcsolatok alacsonyabb szintre helyezéséhez vezetett (bő egy évvel a konfliktus után még nincs holland nagykövet Törökországban).

A V4 ebből a szempontból „szerencsésebb” helyzetben van, hiszen az országcsoportban élő törökség létszáma pusztán pár ezer főt jelent, s a török politika sem érzékeli úgy, hogy ezeket a közösségeket komoly iszlamofób vagy más, komoly diszkrimináció éri – ellentétben azzal, amit a Lajtától nyugatra lát. Másrészt ez az országcsoport nem része a török érdekszférának – bár Magyarország ebből a szempontból a határon billeg –, így relatíve nagy a pragmatikus politizálásra való tér. A V4-ek részéről nem is érte kritika a törökországi belpolitikai folyamatokat, nem úgy, mint Németországból vagy Ausztriából.

A vizsgált országok és Törökország viszonyába újabb színfoltot visz a Gülen-mozgalom elleni fellépés. Ankara törekvése a külföldön lévő gülenista hálózat felszámolására alapvetően kevés sikerrel járt Európában (Afrikában és egyes ázsiai országokban annál inkább), s a gülenista iskolák, alapítványok és a mozgalom tagjai majdnem mindenhol sértetlenül működhettek tovább. Kivételt eddig Koszovó és Bulgária képezett, amelyek együttműködve a hatóságokkal több embert kiadtak Ankarának, illetve Albánia, ahol szintén tartóztattak le a mozgalommal kapcsolatba hozott személyt. Ezzel szemben Németország komoly gülenista központtá vált, s a politikai nyomás, valamint egy véletlen folytán Törökországba áttévedt görög katonák elfogása ellenére Görögország sem adta még ki a területén tartózkodó, a puccsban részt vett török katonákat. A balkáni országok, noha tettek néhány szimbolikus lépést, ez azonban messze nem veszélyeztette a mozgalom intézményrendszerét.

Összességében a vizsgált régiók és országcsoportok Törökország számára fontos gazdasági és politikai lehetőségekkel rendelkeznek, ami Ankara külpolitikai aktivitásában is érzékelhető. Az ország AKP alatti külpolitikája rengeteg változást

hozott, az elmúlt 16 év alatt több fontos eredményt sikerült elérni, több kísérlet pedig kudarca fulladt, azonban látható, hogy Törökország szerepe biztonsági és gazdasági szempontból folyamatosan növekszik, nemcsak közvetlen környezete, de a V4-ek számára is.

Felhasznált irodalom

ABLONCZY Balázs: *Keletre, magyar! A magyar turanizmus története*. Jaffa Kiadó, 2016.

[Afrika'daki 100 FETÖ okulu kapatıldı](#), [online], 2017. 09. 19. Forrás: CNN [2018. 08. 04.]

[Ambassador's Message](#), [online], 2019. Forrás: [bratislava.emb.mfa.gov.tr](#) [2019. 07. 30.]

[Arrest warrant issued for Turkish diplomats](#), [online], 2018. 06. 18. Forrás: [swissinfo.ch](#) [2018. 06. 03.]

"Bardzo potężne siły dążą do tego, żeby Polska nie była tym, czym mogłaby być. Trzeba się temu przeciwstawić", [online], 2014. 06. 07. Forrás: [wpolityce.pl](#) [2017. 07. 30.]

Dimitar BECHEV: *Turkey in the Balkans: Taking a Broader View*, *Insight Turkey*, 2012/1, 131–146.

Vít Beneš – Kristýna Tamchynová: [FEUTURE EU 28 Country Report – Czech Republic](#), [online], 2017. Forrás: [feuture.uni-koeln.de](#) [2017. 12. 14.]

[Bilateral Relations between Turkey and Hungary](#), [online], 2018. Forrás: [mfa.gov.tr](#) [2018. 07. 21.]

[Bilateral relations Switzerland–Turkey](#), [online], 2018. Forrás: [eda.admin.ch](#) [2018. 06. 03.]

Ebru BOYAR: *Ottomans, Turks and the Balkans: Empire Lost, Relations Altered*. Tauric Academic Studies, New York, 2007.

Agnieszka K. CIANCARA: [FEUTURE EU 28 Country Report: Poland](#), [online], 2017. Forrás: [feuture.uni-koeln.de](#) [2017. 07. 30.]

[Commercial and Economic Relations between Turkey and Slovakia](#). Forrás: [mfa.gov.tr](#) [2017. 09. 30.]

[Commercial and Economic Relations between Turkey and Switzerland](#). Forrás: [mfa.gov.tr](#) [2018. 06. 03.]

Adriana CUPCEA: The Turkish Diyanet and its Activities in the Muslim Community in Dobruja (Romania). In: Ednan Aslan – Margaret Rauch (szerk.): *Religious Education Between Radicalism and Tolerance*, Springer, 2018, 291–300.

[Czech Minister of Foreign Affairs, Lubomír Zaorálek, visited Turkey](#), [online], 2016. 12. 19. Forrás: [mzv.cz](#) [2017. 07. 30.]

Ahmet DAVUTOĞLU: *Stratejik Derinlik. Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. Küre, 2001.

EGERESİ Zoltán: *Ki mit nyert? Több mint egy évvel a menekültügyi „megállapodás” után*, [online], 2017. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2018. 06. 03.]

EGERESİ Zoltán: *Merre tovább? A német–török kapcsolatok a 2017-es német választás után*, [online], 2017. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2018. 02. 10.]

EGERESİ Zoltán: *Törökország és a Balkán*, *Külügyi Szemle*, 2013/1, 39–58.

EGERESİ Zoltán – Szigetvári Tamás: *FEUTURE EU 28 Country Report: Hungary*, [online], 2017. Forrás: feuture.uni-koeln.de [2018. 07. 30.]

EUROBAROMETER 66, [online], 2007. Forrás: ec.europa.eu [2017. 07. 30.]

Feltárájk a szabadkai török várat, [online], 2010. 08. 26. Forrás: 24.hu [2017. 07. 30.]

Free Trade Agreement – Turkey, 2018. [online], Forrás: efta.int [2018. 06. 03.]

Mario GAVENDA: *FEUTURE EU 28 Country Report – Austria*, [online], 2017. Forrás: feuture.uni-koeln.de [2018. 07. 10.]

Urs Geiser: *Swiss Turks say No in controversial referendum*, [online], 2017. 04. 18. Forrás: swissinfo.ch [2018. 06. 03.]

Marta GEORGIJEV: *Poland - Attractive Trade And Investment Partner*, [online], 2017. Forrás: stambul.msz.gov.pl [2017. 07. 30.]

Olga GYARFASOVA: *Slovakia*. In: Pelin Ayan MUSIL – Juraj MAHFOUD (szerk.): *Public Portrayal of Turkey in Visegrad Countries*. 2013, 86–112. Forrás: academia.edu [2017. 07. 30.]

HORVÁTH Csaba László: *Vége a magyar kereskedőházaknak: világszerte lehúzzák a rolót*, [online], 2018. 07. 27. Forrás: 24.hu [2018. 07. 29.]

Jegyzőkönyv az Országgyűlés Külügyi bizottságának 2016. október 4-én, kedden, 10 óra 19 perckor az Országház főemelet 55. számú tanácstermében megtartott részben zárt ülésének nyilvános részéről, [online], 2016. Forrás: parlament.hu [2018. 07. 02.]

Kazım KESKİN: *Avusturya'nın Türkofobik Politikaları*, [online], 2016. 11. Forrás: setav.org [2018. 07. 10.]

Hans-Lukas KIESER: *Türkei*, [online], 2014. 01. 07. Forrás: hls-dhs-dss.ch [2018. 06. 03.]

Marko Lovec: *FEUTURE EU 28 Country Report: Slovenia*, [online], 2017. Forrás: feuture.uni-koeln.de [2018. 06. 02.]

Magyarország. Projektek és tevékenységek 2014-2015, [online], 2015.

Forrás: tika.gov.tr [2018. 07. 21.]

Sinisa Jakov MARUSIC: [New Macedonia Albanian Party Denies Erdogan Link](#), [online], 2014. 11. 24. Forrás: balkaninsight.com [2018. 08. 06.]

Ina MERDJANOVA: *Rediscovering the Umma Muslims in the Balkans between Nationalism and Transnationalism*. Oxford University Press, 2013.

Amikam NACHMANI: What Says the Neighbor to the West? On Turkish-Greek relations. In: Barry RUBIN – Kemal KIRIŞCI (szerk.): *Turkey in World Politics. An Emerging Regional Power*. Lynne Reinner, 2001, 71–93.

Lucia NAJŠLOVÁ – Adam BALCER – Rebecca MURRAY – Zsuzsanna VÉGH: [Should We Upgrade the V4-Turkey Dialogue?](#), [online], 2016. 06. Forrás: ceu.edu [2017. 07. 30.]

Walter NOVAK: [Czech firms turn toward Turkey](#), [online], 2013. 02. 08.

Forrás: turkishnews.com [2017. 07. 30.]

[Operational implementation of the EU–Turkey Statement](#), [online],

Forrás: ec.europa.eu [2018. 08. 04.]

Orbán Viktor laudációja Serdar Çam, a Török Együttműködési és Koordinációs Ügynökség (TİKA) elnökének kitüntetése alkalmából, [online], 2017. 06. 30.

Forrás: kormany.hu [2018. 07. 21.]

Orbán Viktor teljes beszéde, [online], 2014. 07. 29. Forrás: mno.hu [2018. 07. 30.]

İlber Ortaylı: *Tarihimiz ve Biz*. Tımas, 2008.

Kerem ÖKTEM: *New Islamic actors after the Wahhabi intermezzo: Turkey's return to the Muslim Balkans*, European Studies Center, Oxford University, 2010.

Kerem ÖKTEM: Global Diyanet and Multiple Networks: Turkey's New Presence in the Balkans. *Journal of Muslims in Europe*, 2012/1, 27–58.

Kerem ÖKTEM: [Turkey's new diaspora policy: the challenge of inclusivity, outreach and capacity](#), [online], 2014. Forrás: ipcsabanciuniv.edu [2018. 08. 02.]

Nurcan ÖZGÜR-BAKLACIOĞLU: Türkiye'nin Balkan Politikasında Rumeli ve Balkan Göçmen DERNEKLERİ: Beklentiler, Roller ve Sorunlar. In: Semra Cerit MAZLUM – Erhan DOĞAN (szerk.): *Sivil toplum ve Dış Politika*. Bağlam, 2006, 77–118.

Kader ÖZLEM: *Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası (1991-2014)*. Dora, 2016.

Ahmet Erdi ÖZTÜRK – Semiha SÖZERİ: Diyanet as a Turkish Foreign Policy Tool: Evidence from the Netherlands and Bulgaria. *Politics and Religion*, 2018/3, 1–25.

[Parliament recognises Armenian genocide](#), [online], 2003. 12. 17.

Forrás: [swissinfo.ch](#) [2018. 06. 03.]

Đorđe PAVLOVIĆ: The Future of the Trilateral Cooperation among Bosnia and Herzegovina, Turkey, and Serbia. In: [Current Turkey-Serbia Relations](#). SAM Report, 2016, 19–38.

PINTÉR Attila: [Törökország külpolitikája a 21. század elején – neooszmán vagy újradefiniált török külpolitika?](#), *Külügyi Szemle*, 2013/1, 10–21.

[Relations between Turkey and Austria](#), [online], 2018. Forrás: [mfa.gov.tr](#) [2018. 07. 10.]

[Relations between Turkey and Slovenia](#), [online], 2018. Forrás: [mfa.gov.tr](#) [2018. 06. 02.]

[Relations between Turkey and Switzerland](#), [online], 2018. Forrás: [mfa.gov.tr](#) [2018. 06. 03.]

[Relations between Turkey and the Federal Republic of Germany](#), [online], 2018. Forrás: [mfa.gov.tr](#) [2018. 06. 03.]

[Relations between Turkey and the Czech Republic](#), [online], 2017. Forrás: [mfa.gov.tr](#) [2017. 07. 30.]

[Relations between Turkey and Poland](#), [online], 2017. Forrás: [mfa.gov.tr](#) [2017. 07. 30.]

[Relations between Turkey and Slovak Republic](#), [online], 2017. Forrás: [mfa.gov.tr](#) [2017. 07. 30.]

Nadia RIVA: [Exhibition on Syrian Kurds closes after Turkish embassy intervenes](#), [online], 2017. 06. 14. Forrás: [kurdistan24.net](#) [2018. 06. 02.]

[Should We Upgrade the V4-Turkey Dialogue?](#), *EU Frontiers*, 2016/13. Forrás: [ceu.edu](#) [2017. 07. 30.]

Bilgesu ŞATIR: [FEUTURE EU 28 Country Report – Slovakia](#), [online], 2017. Forrás: [feuture.uni-koeln.de](#) [2017. 09. 30.]

[Stabil és erős Törökország az érdekünk](#), [online], 2017. 06. 30. Forrás: [miniszterelnok.hu](#) [2018. 07. 21.]

Statistični urad Republike Slovenije: [Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002](#), [online], 2006. 01. Forrás: [mirovni-institut.si](#) [2018. 06. 02.]

[Stosunek do innych narodów](#), [online], 2016. Forrás: [cbos.pl](#) [2017. 07. 30.]

[Sultan conquers 40 countries' television](#), [online], 2012. 01. 11. Forrás: [hurriyetdailynews.com](#) [2017. 07. 30.]

Stephen F. SZABO: [Germany and Turkey: The Unavoidable Partnership](#), [online], 2018. 03. Forrás: [brookings.edu](#) [2018. 06. 03.]

Justyna SZALANSKA: [Poland-Turkey Relations: Friendship at a Distance](#), [online], 2011. 12. 17. Forrás: [bilgesam.org](#) [2017. 07. 30.]

SZIGETVÁRI Tamás: *Európai integráció és/vagy keleti nyitás. Török külpolitikai és külgazdasági dilemmák a 21. század elején*. Typotex, 2018.

[The IDET fair was successful](#), [online], 2017. 06. 03. Forrás: [bvv.cz](#) [2017. 07. 30.]

„The relations between Turkey and Slovenia will grow stronger in all spheres”, [online], 2015. 03. 30. Forrás: [tccb.gov.tr](#) [2018. 06. 02.]

[Turkey and Visegrad Group Political Directors Meeting held in Ankara](#), [online], 2017. Forrás: [mfa.gov.tr](#) [2017. 07. 30.]

[Turkey should not be admitted to the EU: Czech president](#), [online], 2015. 12. 10. Forrás: [HurriyetDailyNews.com](#) [2017. 07. 30.]

[Turkey/Slovenia Strategic Partnership](#), [online], 2011. 03. 03. Forrás: [ankara.veleposlanistvo.si](#) [2018. 06. 02.]

[Turkish security forces arrest Czech YPG terrorists trying to enter Turkey illegally](#), [online], 2016. 11. 17. Forrás: [DailySabah.com](#) [2017. 07. 30.]

Türkiye Diyanet Vakfı: [Faaliyet raporu 2016](#), [online], 2016. Forrás: [tdv.org](#) [2018. 08. 01.]

Türkiye Maarif Vakfı Arnavutluk'ta eğitim kurumları satın aldı, [online], 2018. 08. 16. Forrás: [türkiyemaarif.org](#) [2018. 08. 04.]

Türkiye-Karadağ ilişkileri, [online], 2018. Forrás: [mfa.gov.tr](#) [2018. 08. 07.]

Türkler en çok hangi ülkelerde var? Bazı ülkelerde sadece 1 Türk yaşıyor..., [online], 2018. 04. 27. Forrás: [hurriyet.com](#) [2018. 07. 28.]

[Two Czech citizens may have connections to the PKK: Turkish FM](#), [online], 2016. 12. 13. Forrás: [HurriyetDailyNews.com](#) [2017. 07. 30.]

[Układ o przyjaźni i współpracy między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Turecką](#), [online], 1993. Forrás: [infor.pl](#) [2017. 07. 30.]

[UN Comtrade Database](#), [online], 2018. Forrás: [comtrade.un.org](#) [2018. 07. 10.]

UNHCR: [Operational Portal, Mediterranean Situation](#), [online], 2018. Forrás: [unhcr.com](#) [2018. 08. 03.]

[V4 and Turkey: Shared Interest in Regular Dialogue](#), [online], 2015. 05. 12. Forrás: [visegradgroup.eu](#) [2017. 07. 30.]

VÁSÁRY István: A muszlim demokrácia esélyei Törökországban. In: VÁSÁRY István (szerk.): *Törökország és az iszlám: az iszlám szerepe Törökország EU-csatlakozásának megítélésében*. Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete, 2008, 79–109.

İhan UZGEL: The Balkans: Turkey's Stabilizing Role. In: Barry RUBIN – Kemal KIRIŞCI (szerk.): *Turkey in World Politics. An Emerging Regional Power*. Lynne Reinner, 2001, 49–70.

Alica VIDLICKOVA: [Turkish-Armenian Relations and the Issue of the Recognition of the claims of the Armenian genocide](#), *Alternatives*, 2012/1, 1–16.

Forrás: dergipark.gov.tr [2017. 07. 30.]

[Visegrad Bulletin 2017/1](#), [online], 2017. Forrás: visegradgroup.eu [2017. 07. 30.]

Jakub WÓDKA: [Rising economic powers – Poland and Turkey](#). In: Sedat LAÇINER et al. (szerk.): *Turkish–Polish Relations: Past, Present and Future*. Çanakkale Onsekiz Mart University Press, 2015, 215–231.

VÉDELMI TANULMÁNYOK

Eddig megjelent

Péczeli Anna

A magyar–amerikai kapcsolatok a hidegháború végétől napjainkig

Tálas Péter

Magyarország biztonságpolitikája 1989–2019 között

Rácz András

**Oroszország biztonságpolitikai törekvései
a posztsovjet térségben**

